

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ

ПРОБЛЕМАТИКА УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ
ФОРМУВАННЯ БАНКІВСЬКИХ РЕСУРСІВ У
ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала: студентка VI курсу, групи 672-2
денної форми навчання
спеціальність 072 «Фінанси, банківська
справа та страхування»
Михайлюк А.В. _____

Керівник:
професор кафедри фінансів і кредиту
Островська Наталія Степанівна _____

До захисту допущено на засіданні кафедри
протокол № ____ від _____ 2023 р.

Завідувач кафедри фінансів і кредиту
_____ проф. Нікіфоров П.О.

Чернівці – 2023

АНОТАЦІЯ

Михайлюк А.В. Проблематика управління процесом формування банківських ресурсів у повоєнний період. – Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2023. 66 с.

У кваліфікаційній роботі проведено дослідження теорії і практики управління процесом формування ресурсів комерційного банку в сучасних умовах. Досліджено стан функціонування банківського сектору в цілому в Україні, а також стан формування ресурсної бази банків. Досліджено фактори впливу на складові процесу формування ресурсів банківських установ, визначено ризики, які цей процес супроводжують, а також запропоновано шляхи підвищення ефективності управління процесом формування ресурсів банків.

Ключові слова: банк, фінансові ресурси, ресурси, ресурсна база, ресурсний потенціал, депозитний ринок, депозитна поведінка.

ANNOTATION

Mykhailiuk A.V. Problems of managing the process of formation of banking resources in the post-war period. – Manuscript. Qualification work for obtaining the second (master's) level of higher education in specialty 072 «Finance, banking and insurance». Yuri Fedkovich Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2023. 66 p.

In the qualification work, a study of the theory and practice of management of the process of formation of resources of a commercial bank in modern conditions was carried out. The state of functioning of the banking sector in Ukraine as a whole, as well as the state of formation of the resource base of banks, were studied. Factors affecting the components of the process of formation of resources of banking institutions were studied, the risks accompanying this process were determined, and ways of increasing the efficiency of management of the process of formation of banks' resources were proposed.

Key words: bank, financial resources, resources, resource base, resource potential, deposit market, deposit behavior.

_____ Михайлюк А.В.

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ФОРМУВАННЯ БАНКІВСЬКИХ РЕСУРСІВ	5
1.1 Сутність банківських ресурсів та їх структура.....	5
1.2 Джерела формування ресурсів банківських установ та їх характеристика.....	10
1.3 Особливості державного регулювання у процесі формування ресурсного потенціалу банків.....	20
Висновки до розділу 1.....	26
2 ДОСЛІДЖЕННЯ АКТУАЛЬНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ БАНКІВСЬКИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ.....	27
2.1 Сучасні тенденції розвитку банківського сектору в Україні.....	27
2.2 Стан процесу формування банківських ресурсів в Україні.....	36
2.3 Проблеми управління процесом формування банківських ресурсів.....	42
Висновки до розділу 2.....	44
3 НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ФОРМУВАННЯ БАНКІВСЬКИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ.....	46
3.1 Ризики в процесі формування ресурсної бази вітчизняних банків.....	46
3.2 Шляхи підвищення ефективності формування власного та залученого капіталу банків в Україні.....	52
3.3 Удосконалення системи управління процесом формування банківських ресурсів в Україні.....	56
ВИСНОВКИ.....	60
Висновки до розділу 3.....	61
ВИСНОВКИ	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63

ВСТУП

Банківські ресурси – це платформа для формування діяльності будь-якого банку, оскільки процеси нарощення ресурсної бази та надання позик тісно взаємопов'язані.

Розуміння економічного змісту банківських ресурсів та процесу управління їх формуванням є надважливим, поряд з визначенням ефективних напрямків їх подальшого використання. Ефективно сформована ресурсна база банку – це потужний інструмент залучення клієнтів для забезпечення здійснення результативних активних операцій банківською установою.

Актуальність теми дослідження полягає у постійній необхідності надання особливої уваги питанню щодо визначення складових банківських ресурсів, їх ефективного поєднання, пошуку напрямків удосконалення ресурсної бази банківської установи.

Питання формування та управління ресурсами банків посідають вагоме місце серед досліджень вітчизняних та іноземних науковців. Зокрема, питанням формування власного капіталу банків присвячені праці Глущенко Я., Гладких Д.М., Волковича О.Ю. Особливості депозитної поведінки домогосподарств глибоко досліджені в працях таких учених: І. Андрієнко, Р. Лепа, Л. Мороз, О. Мосієнко, О. Тарасова, І. Семенов, С. Рубінштейн, Г. Щедровицький, К. Щербаков та ін.

Метою роботи є поглиблення теоретичних і методичних засад процесу формування та управління ресурсами банків в Україні та розроблення практичних рекомендацій щодо удосконалення даного процесу для збільшення обсягів депозитної бази банківських установ.

Для реалізації поставленої мети були визначені й вирішені такі завдання:

- дослідити сутність банківських ресурсів та їх структуру;
- визначити джерела формування ресурсів банківських установ та надати їх характеристику;

- з'ясувати особливості державного регулювання у процесі формування ресурсного потенціалу банків;
- виявити сучасні тенденції розвитку банківського сектору в Україні;
- дослідити стан процесу формування банківських ресурсів в Україні;
- охарактеризувати основні проблеми управління процесом формування банківських ресурсів;
- визначити ризики в процесі формування ресурсної бази вітчизняних банків;
- запропонувати шляхи підвищення ефективності формування власного та залученого капіталу банків в Україні;
- розробити рекомендації по удосконаленню системи управління процесом формування банківських ресурсів в Україні.

Об'єктом дослідження є фінансові ресурси банківської сфери України.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні аспекти формування ресурсів банківських установ в Україні.

Інформаційною базою дослідження стали нормативно-правові та законодавчі акти України з питань формування ресурсів комерційних банків, наукові праці провідних вітчизняних та закордонних науковців у сфері дослідження особливостей формування та трансформації ресурсів банків, дані Державної служби статистики України, аналітичні матеріали Національного банку України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України, публікації міжнародних економічних організацій, інформаційні ресурси мережі Інтернет, а також особисті спостереження.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ФОРМУВАННЯ БАНКІВСЬКИХ РЕСУРСІВ

1.1. Сутність банківських ресурсів та їх структура

Банківська система акумулює значну частку ресурсів всієї фінансової системи країни.

В банківській сфері зустрічаються декілька понять, таких як ресурси банку (або банківські ресурси), ресурсний потенціал банку, ресурсна база банку, капітал банку, фінансові ресурси банку та ін.

Ототожнення цих понять, на нашу думку, є помилковим. Сам термін «ресурси» є багатограним, його тлумачать як

- сукупність засобів, цінностей, запасів, можливостей, що є в наявності для використання за умови обмеженості ресурсів;
- природні та соціальні сили, що можуть бути залучені до виробництва;
- чинники, що використовуються для продукування благ [6, с. 119].

Говорячи про суб'єкти господарювання, то до складу їх ресурсів входять:

- матеріальні ресурси;
- нематеріальні ресурси;
- трудові ресурси;
- фінансові ресурси.

Трудові ресурси, в свою чергу, включають фахівців вищої, середньої та нижчої ланок.

Ресурси банку також варто розглянути з точки зору двох підходів – широкого та вузького.

З позиції широкого розуміння, ресурсами банку є сукупність його матеріальних, нематеріальних, трудових та фінансових благ, що задіяні банком в процесі здійснення його діяльності та використовуються в ході операційної діяльності з метою досягнення мети діяльності відповідно до банківської стратегії, а саме – отримання прибутку (рисунок 1.1).

У більш вузькому розумінні, ресурси банку – це сукупність його власних коштів (капіталу банку), залучених та запозичених коштів у суб'єктів господарської (економічної) діяльності, а також фізичних осіб, що знаходяться у розпорядженні банку та використовуються ним для здійснення активних та інших операцій з метою отримання прибутку.

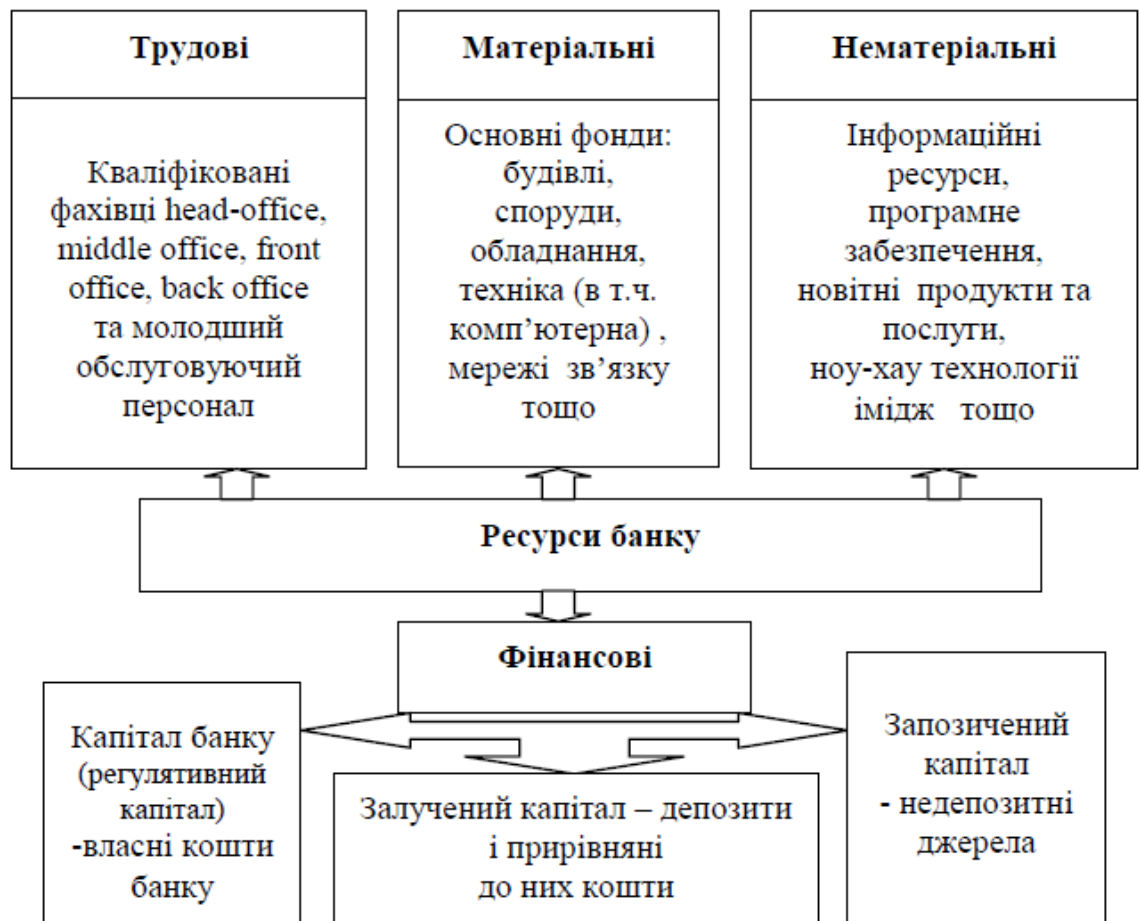

Рис. 1.1. Ресурси банку з позиції широкого розуміння [6, с. 120]

Банківська енциклопедія тлумачить ресурсний потенціал банку як сукупність усіх грошових коштів банку, що перебувають у його

безпосередньому розпорядженні, і коштів, які банк може потенційно залучити внаслідок проведення ефективної повномасштабної банківської діяльності (яка сприяє збільшенню кола клієнтів, кількості та якості банківських послуг) або прирощено чи втрачено у разі проведення активних операцій» [5, с. 378].

Таким чином, ресурсний потенціал банку схематично можна зобразити наступним чином (рисунок 1.2).

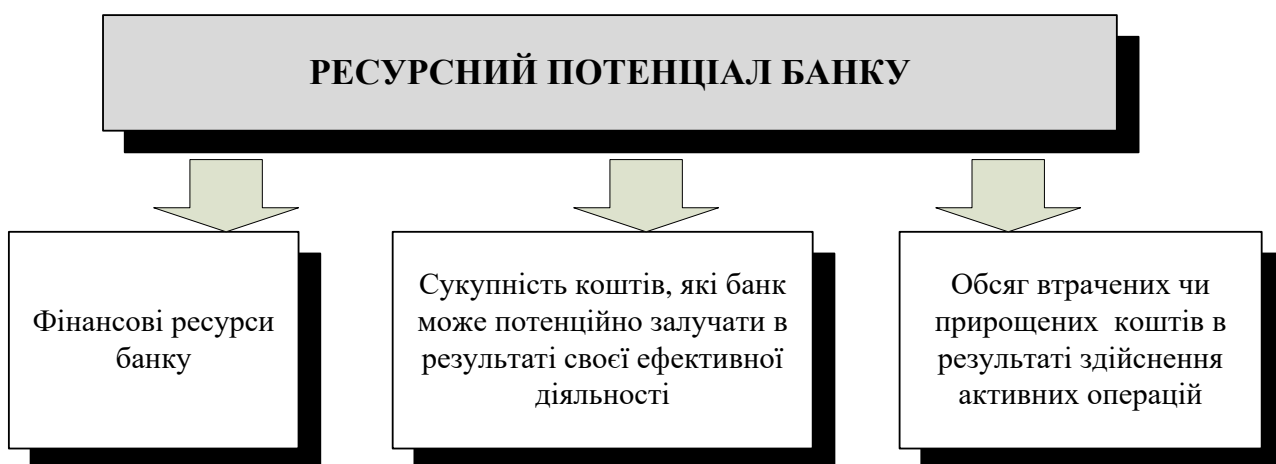

Рис. 1.2. Ресурсний потенціал банку та його складові

* Складено автором

Таким чином, ресурсний потенціал банку – це його потенційні можливості щодо формування власних ресурсів, та максимально можливий обсяг ресурсів, які можуть бути залучені банком на фінансовому ринку.

Ресурсний потенціал банку залежить від грошово-кредитної політики Національного банку України, стану фінансового ринку та можливості банку купувати і перекуповувати ресурси на ньому, а також від якості активів [6, с.120].

Особливість ресурсного потенціалу банку полягає, по-перше, у тому, що він являє собою не просто сукупність банківських ресурсів і можливостей їх формування, а й їхню прибутковість. По-друге, у визначенні поняття «ресурсний потенціал банку» зазначається також, що потенційні можливості

залучення ресурсів реалізуються внаслідок проведення ефективної банківської діяльності [6, с.120].

Отже, основною метою процесу нарощення ресурсного потенціалу банківської установи є створення його оптимальної ресурсної бази. Під ресурсною базою варто розуміти фактично наявну сукупність банківських ресурсів у визначений момент часу.

Ресурсна база банку представлена поєднанням декількох складових, а саме:

- 1) сукупності ресурсів банку
- 2) кадрової складової
- 3) організаційної складової
- 4) культурної складової.

Сукупність ресурсів банку поєднує

- трудові ресурси (тобто забезпеченість банківської установи кваліфікованим персоналом);
- матеріально-технічні ресурси (стан забезпечення сучасною технікою, обладнанням, засобами зв'язку, транспортом та ін.);
- нематеріальні ресурси (якість менеджменту банку, рівень застосування ноу-хау у процесі функціонування банківської установи);
- фінансові ресурси (тобто сукупність ресурсів, виражених у грошовій формі, залучених ззовні та власних, що розміщені в активах банку).

Фінансові ресурси – це банківський капітал, що являє собою сукупність коштів, що вкладені у фінансові, матеріальні та нематеріальні активи, які контролюються банківською установою і використовуються нею для здійснення операцій із розміщення коштів у відповідні напрямки її діяльності та надання послуг з метою отримання прибутку і (чи) нарощення її ринкової вартості.

Одним з найбільш важливих показників діяльності банку є його регулятивний капітал. Відповідно до Інструкції про порядок регулювання

діяльності банків в Україні [3], регулятивний капітал – це сукупність основного та додаткового капіталу, тобто, по суті, це обсяг грошових коштів та вираженої в грошовій формі частини майна, яка належить його власникам, та забезпечує фінансову стійкість та економічну самостійність банківської установи.

Джерела формування регулятивного капіталу наведено на рисунку 1.3.

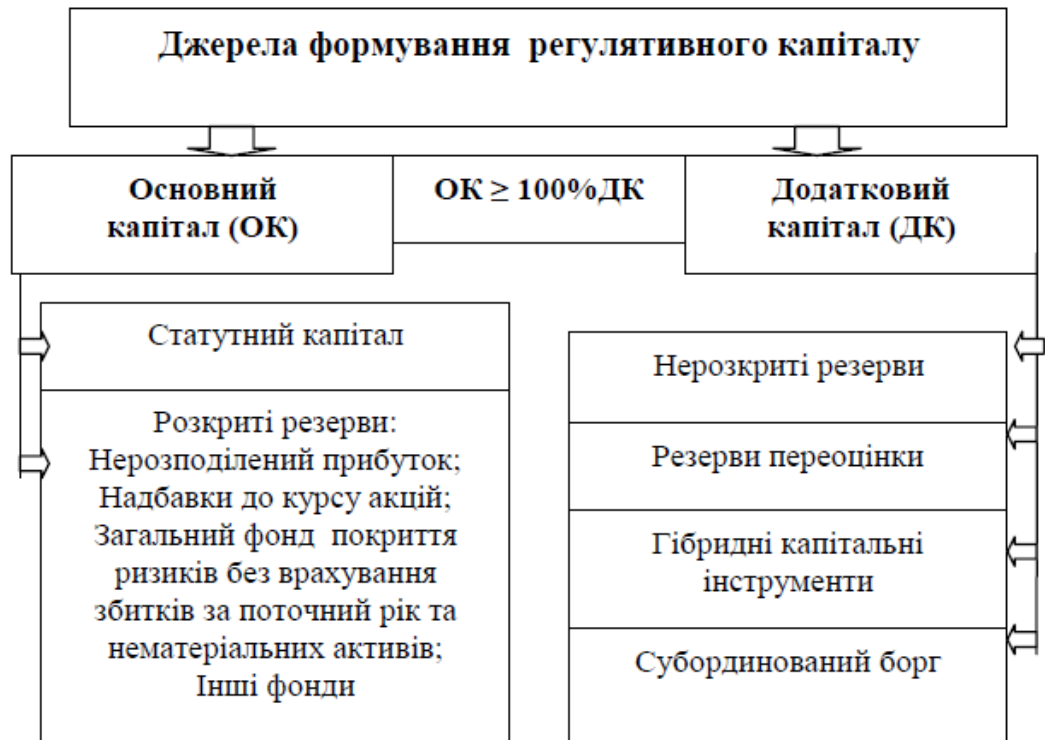

Рис. 1.3. Джерела формування регулятивного капіталу банківської установи

Таким чином, банківські ресурси є основою для здійснення банком своїх функцій. Поєднання ефективної структури ресурсів банківської установи та якісний банківський менеджмент є платформою для її продуктивної діяльності. Структура банківського капіталу не є сталою величиною за своїм якісним складом і змінюється протягом року під дією великої кількості чинників – якості активів на поточний момент часу, політики банку з використання прибутку, політики банку щодо забезпечення нарощення капіталу та ін.

Однак, найбільш суттєвим та важливим джерелом формування та нарощення ресурсної бази банку є депозитні операції.

1.2. Джерела формування ресурсів банківських установ та їх характеристика

Комерційні банки здійснюють пасивні операції виключно з метою формування своєї ресурсної бази. Дані операції дозволяють сформувати необхідні обсяги грошових коштів з метою їх подальшого розміщення у фінансові активи через впровадження та реалізацію активних операцій. Діяльність будь-якого банку розпочинається, як правило, із реалізації пасивних операцій, до складу яких також відносять створення власного капіталу комерційного банку, що включає формування статутного фонду. На сучасному етапі розвитку банківської системи, можливості комерційних банків у здійсненні пасивних операцій є досить значними, враховуючи кількість видів таких операцій та досить велику кількість варіантів щодо формування пасивів даних установ фінансового сектору.

Пасиви банку за своїм походженням можуть бути сформовані з різних джерел та на різних умовах. У залежності від джерел формування банківські ресурси поділяються на власні, залучені та позичені кошти (рисунок 1.4).

За своєю природою пасивні операції банківських установ завжди пов'язані з витратами банків на їх здійснення та вимагають оплати такими установами ресурсів, які вони акумулюють через здійснення пасивних операцій. У разі створення надмірної кількості пасивів спостерігається підвищення рівня ліквідності банківської установи, що позитивно впливає на її фінансовий стан та сприяє реалізації зваженої політики у сфері розміщення ресурсів. Однак, на противагу цьому, надлишок ресурсів спричинює збільшення витрат банківських установ на їх залучення і, відповідно,

скорочення обсягів прибутку, що продукується даною установою. Саме тому постійно першочерговими та актуальними є питання розробки та реалізації у межах банківських установ політики збалансованого формування пасивів.

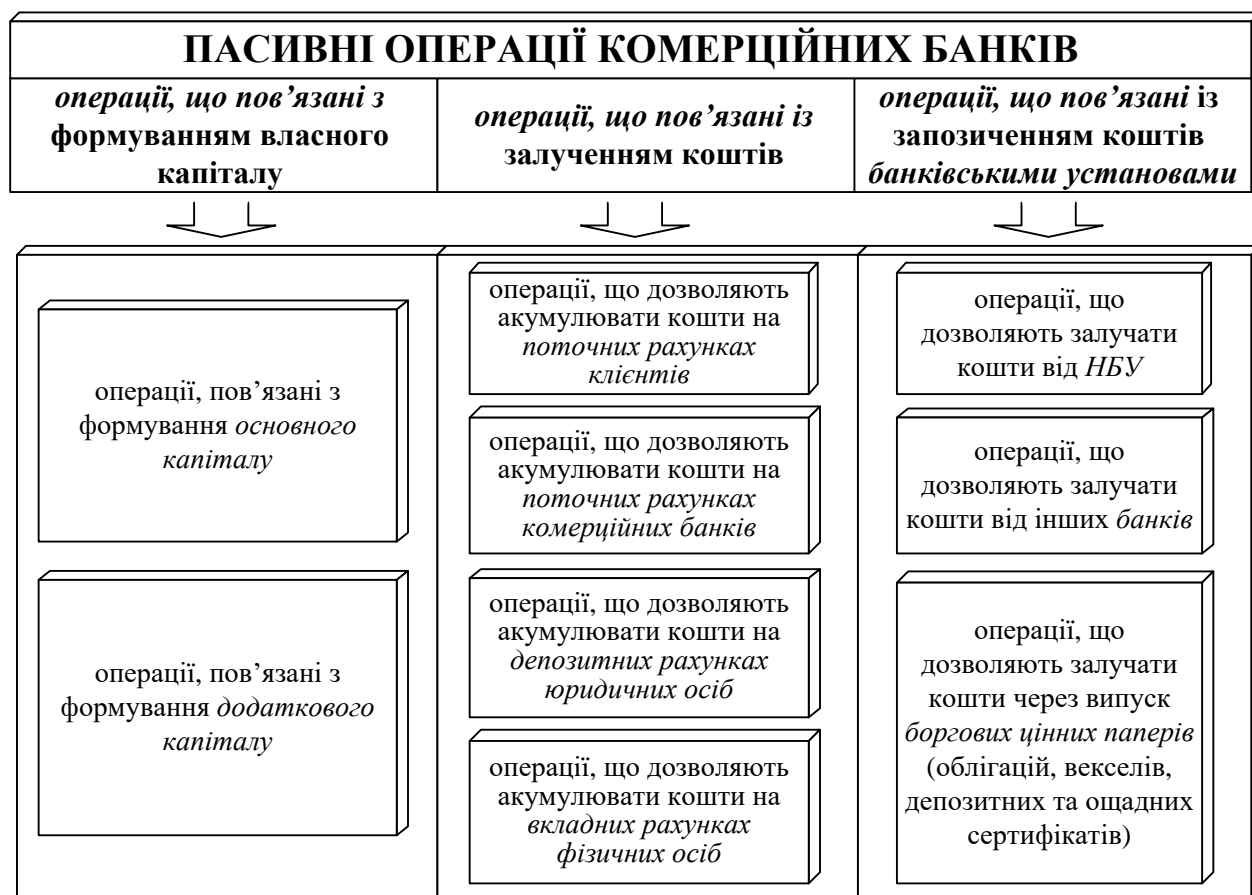

Рис.1.4. Класифікація пасивних операцій комерційних банків

Власний капітал банку – це створені відповідно до законодавства фонди та резерви, призначені для забезпечення його фінансової стійкості, комерційної та господарської діяльності, які перебувають у користуванні банку протягом усього періоду його функціонування [13, с. 126].

Операції, які пов'язані із формуванням власного капіталу є сукупністю дій комерційного банку, що дозволяють йому сформувати фонди фінансових ресурсів на початковій стадії розвитку комерційного банку.

До таких операцій можна віднести операції, які забезпечують формування статутного фонду банку через придбання випущених у відкритий обіг акцій. Ця

група включає в себе всі операції, що дозволяють поповнювати резервні фонди комерційних банків, створювати додаткові обсяги фінансових ресурсів. Також дана сукупність операцій пов'язана з власними ресурсами банківської установи, джерелами яких є в основному або кошти її засновників, або вже сформований прибуток, що спрямований на поповнення власного капіталу. У структурі пасиву комерційного банку власний капітал займає незначну питому частку (в середньому від 10 % до 12 %).

Власний капітал банку являє собою грошові кошти та виражену у грошовій формі частину майна, які належать його власникам.

Власний капітал банку виконує такі функції:

– захисна – покликана захищати інтереси вкладників і кредиторів (гарантування вкладів у разі ліквідації та банкрутства банку, покриття збитків від здійснення поточної діяльності);

– операційна – характеризує здатність власного капіталу забезпечувати операційну діяльність банку (відіграє важливе значення у процесі формування інфраструктури банку на початковому етапі його створення).

3) регулятивна – через фіксацію розміру власного капіталу (чи визначених окремих його складових) регулятивні та наглядові органи здійснюють вплив на діяльність банку.

Регулятивний капітал банку включає основний капітал та додатковий капітал.

Основний капітал банку включає статутний капітал і розкриті резерви, які створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку, надбавок до курсу акцій і додаткових внесків акціонерів у статутний капітал, загальний фонд покриття ризиків, що створюється під невизначений ризик при проведенні банківських операцій, за винятком збитків за поточний рік і нематеріальних активів. Розкриті резерви включають і інші фонди такої самої якості, які повинні відповідати таким критеріям:

1) відрахування до фондів мають здійснюватися з прибутку після оподаткування або з прибутку до оподаткування, скоригованого на всі потенційні податкові зобов'язання;

2) фонди і рух коштів до них та з них повинні окремо розкриватись у опублікованих звітах банку;

3) фонди повинні бути у розпорядженні банку для покриття збитків з метою необмеженого і негайного використання у разі появи збитків;

4) збитки не можуть безпосередньо покриватися з фондів, а повинні проводитися через рахунки прибутків і збитків.

За умови затвердження Національним банком України, додатковий капітал може включати:

1) нерозкриті резерви (крім того факту, що такі резерви не відображаються в опублікованому балансі банку, вони повинні мати такі самі якість і природу, як і розкритий капітальний резерв);

2) резерви переоцінки (основні засоби та нереалізована вартість "прихованих" резервів переоцінки в результаті довгострокового перебування у власності цінних паперів, відображених у балансі за історичною вартістю їх придбання);

3) гібридні (борг/капітал) капітальні інструменти, які повинні відповідати таким критеріям:

– вони є незабезпеченими банком, субординованими і повністю сплаченими;

– не можуть бути погашені за ініціативою власника;

– можуть вільно брати участь у покритті збитків без пред'явлення банку вимоги про припинення торгових операцій;

– дозволяють відстрочення обслуговування зобов'язань щодо сплати відсотків, якщо рівень прибутковості не дозволяє здійснити такі виплати;

4) субординований борг (звичайні незабезпечені банком боргові капітальні інструменти, які за умовою договору не можуть бути заборані з банку

раніше 5 років, а у випадку банкрутства чи ліквідації повертаються інвестору після погашення претензій всіх інших кредиторів). При цьому сума субординованого боргу, включеного у капітал, щорічно зменшується на 20 відсотків її первинного розміру протягом п'яти останніх років дії договору.

Додатковий капітал не може бути більш як 100 відсотків основного капіталу.

Мінімальний розмір статутного капіталу на момент державної реєстрації юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, а також мінімальний розмір статутного капіталу банку не може бути меншим 200 мільйонів гривень.

Банк та кожний власник істотної участі зобов'язані на постійній основі підтримувати рівень капіталу, достатній для одночасного дотримання:

1) нормативних значень нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу та нормативу достатності основного капіталу, встановлених Національним банком України;

2) підвищених значень нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу та нормативу достатності основного капіталу, встановлених Національним банком України;

3) комбінованого буфера капіталу.

Національний банк України, враховуючи потреби забезпечення стабільності банківської системи та загальноприйняті в міжнародній практиці принципи і стандарти, визначає мінімальний розмір регулятивного капіталу банку, мінімальне значення та порядок обчислення нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу, нормативу достатності основного капіталу.

Банку забороняється виплачувати дивіденди, розподіляти прибуток у будь-якій формі, якщо така виплата чи розподіл призведуть до недотримання рівня капіталу, необхідного для забезпечення вимог.

Банки зобов'язані формувати резервний фонд на покриття непередбачених збитків по всіх статтях активів та позабалансових зобов'язаннях.

Розмір відрахувань до резервного фонду має бути не менше 5 відсотків від прибутку банку до досягнення ними 25 відсотків розміру регулятивного капіталу банку.

У разі коли діяльність банку може створювати загрозу інтересам вкладників та інших кредиторів банку, Національний банк України має право вимагати від банку збільшення розміру резервів щорічних відрахувань до них.

Банки зобов'язані формувати інші фонди відповідно до нормативно-правових актів Національного банку України.

Більша частина ресурсів (пасивів) комерційного банку складається з чужих коштів (залучені та запозичені).

До залучених коштів банку належать:

- 1) залишки коштів на поточних, бюджетних, карткових рахунках клієнтів;
- 2) депозити юридичних осіб та вклади фізичних;
- 3) залишки на кореспондентських рахунках інших банків, що відкриті в даному банку;
- 4) кредиторська заборгованість тощо. У банківській практиці залучені кошти називають депозитними зобов'язаннями або депозитною базою.

Вклад – це кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті, які залучені банком від вкладника (або які надійшли для вкладника) на умовах договору банківського рахунку, банківського вкладу (депозиту), включаючи нараховані відсотки на такі кошти [6, с.108].

Існує значна кількість ознак, за якими прийнято класифікувати депозити. За терміном залучення коштів їх прийнято поділяти на:

- 1) до запитання;
 - 2) строкові.
- 1) депозити до запитання – розміщуються у банку на поточних, бюджетних, карткових, кореспондентських та інших рахунках. На вимогу

клієнта кошти з цих рахунків у будь-який час можуть вилучатися шляхом видачі готівки, виконання платіжних доручень, сплати чеків або векселів. Депозити до запитання є нестабільними щодо можливості використання їх для позичкових та інвестиційних операцій, тому власникам депозитів до запитання встановлюється низький відсоток (1–3% річних). Величина та умови сплати відсотків визначаються двосторонньою угодою на момент відкриття рахунку.

2) строкові депозити – це кошти, що зберігаються в банку на окремих депозитних рахунках протягом певного терміну і на визначених депозитною угодою умовах. Кошти можуть бути вилучені вкладником лише після закінчення терміну депозиту або після попереднього повідомлення банку, якщо це передбачено угодою. Видача коштів з депозитних рахунків відбувається шляхом переказування грошей на поточний рахунок або готівкою з каси банку. Строкові вклади є для банків кращим видом депозитів, оскільки вони мають більш стабільний і довгостроковий характер. Це дозволяє банку здійснювати планування обсягів залучених коштів та оптимально їх розміщувати в активні операції. За такими депозитами сплачується більш високий відсоток.

До запозичених коштів належать наступні ресурси:

- 1) кредити від інших комерційних банків;
- 2) кредити від НБУ;
- 3) випуск боргових зобов'язань (облігацій, депозитних та ощадних сертифікатів, банківських векселів);
- 4) операції РЕПО.

Одним з найпоширеніших джерел запозичення ресурсів є міжбанківський ринок, на якому завжди є пропозиція вільних коштів. Банки можуть залучати міжбанківські кредити для розширення кредитної діяльності та підтримання своєї ліквідності. Міжбанківський ринок характеризується можливістю позичити кошти дуже швидко та будь-яку суму на короткі терміни (від декількох годин до півроку).

З точки зору кредитного ризику банкам-кредиторам більш вигідно розміщувати свої вільні ресурси в інших банках, адже, у порівнянні з іншими

категоріями боржників, банки є більш надійними позичальниками. Однак, процентна ставка за міжбанківськими кредитами має тенденцію до коливань (або дуже низька, або вища за середньоринкову кредитну ставку). Тому міжбанківському кредитуванню притаманний високий відсотковий ризик. Значна питома вага (більше 20%) міжбанківських кредитів у ресурсній базі вважається негативним явищем в балансі банку.

Іншим джерелом запозичення коштів для банків є отримання кредитів від НБУ у порядку рефінансування. НБУ використовує механізм рефінансування банків з метою підтримання їх ліквідності та регулювання кредитно-грошового ринку України.

Однією з форм рефінансування комерційних банків, що активно використовується НБУ, є проведення кредитних тендерів з вільного продажу кредитних ресурсів під заставу державних цінних паперів. Кредитні тендери мають певні правила допуску учасників та обмеження щодо обсягу кредитів.

Позики, що надаються НБУ, мають короткостроковий характер. Найбільш поширені види кредитів за строками: «овернайт» (на одну добу), двотижневі та на 12 місяців. Відсоткова ставка за позиками, одержаними в результаті проведення тендеру, може відрізнятись від облікової ставки НБУ і залежить від попиту та пропозиції кредитних ресурсів і початкової ставки.

Одним із джерел банківських ресурсів, які відносяться до запозичених, є кошти інвесторів, що вкладаються в довгострокові незабезпечені боргові зобов'язання банку. Згідно з діючим законодавством банки можуть емітувати облігації, сертифікати та векселі, розміщення (продаж) яких серед широкого кола суб'єктів дає можливість залучати додаткові ресурси на різних умовах.

Емісія та розміщення облігацій дозволяють залучати кошти на довгостроковій основі, при цьому існують деякі переваги такого залучення у порівнянні, наприклад, з емісією акцій:

- 1) доходи за облігаціями відносяться на валові витрати;
- 2) боргові зобов'язання не надають їх власникам права голосу на зборах акціонерів.

Але є і ряд недоліків, зокрема:

а) залучені від розміщення облігацій кошти – це борг, який треба повертати по закінченні строку;

б) не дозволяється випуск облігацій для покриття збитків емітента та для поповнення його статутного капіталу;

в) акціонерні товариства можуть випускати облігації на суму, що не перевищує 25% від розміру статутного капіталу, і лише після повної оплати всіх випущених акцій. Крім цього, в умовах економічної нестабільності вітчизняним банкам важко розмістити довгострокові облігації на прийнятних умовах. Тому банки вдаються до залучення ресурсів більш простим, ніж емісія облігацій, способом, а саме шляхом випуску сертифікатів і банківських векселів.

Більш поширеними борговим зобов'язанням банків є депозитні та ощадні сертифікати.

Депозитний сертифікат – це цінний папір, який підтверджує суму вимоги до банку, що дорівнює номінальній вартості відповідного сертифіката, і права власника сертифіката на одержання після спливу встановленого строку номінальної вартості сертифіката та відсоткового доходу (якщо виплата відсоткового доходу передбачена сертифікатом) у банку, який здійснив його емісію. Депозитні сертифікати банків є іменними цінними паперами та можуть існувати виключно в електронній формі (ЗУ «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [2]).

Депозитний сертифікат банку є емісійним цінним папером. Емісія депозитних сертифікатів банку здійснюється на певний строк. Депозитний сертифікат банку може бути відсотковим або дисконтним.

Відсотковий депозитний сертифікат банку – це депозитний сертифікат банку, за яким передбачається виплата відсоткового доходу його власнику.

Дисконтний депозитний сертифікат банку – це депозитний сертифікат банку, що придбавається першим власником за ціною, нижчою за його номінальну вартість. Різниця між ціною придбання та номінальною вартістю

деPOSITНОГО сертифіката банку, яка виплачується його власнику під час погашення, становить дохід (дисконт) за дисконтним депозитним сертифікатом банку.

Ощадний сертифікат – це цінний папір, який підтверджує суму вкладу, внесеного в банк, і права вкладника (власника сертифіката) на одержання після спливу встановленого строку суми вкладу та процентів, встановлених сертифікатом, у банку, який його видав. Такі сертифікати можуть бути виключно ордерними та існують виключно у паперовій формі. (ЗУ «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»).

Сертифікати мають низку суттєвих переваг над строковими вкладами, що оформлені депозитними договорами.

Депозитний сертифікат – це цінний папір, що може використовуватися його власником як застава та обертатися на фондовому ринку. Завдяки вторинному ринку цінних паперів сертифікат може бути достроково проданий власником іншій особі з одержанням деякого прибутку за час зберігання. При цьому банк не втрачає достроково частину ресурсів. При достроковому розірванні депозитного договору втрат уникнути неможливо.

Реалізація власниками сертифікатів на вторинному ринку цінних паперів не призводить до вилучення коштів, тобто втрати банком частини своїх ресурсів, тоді як дострокове розірвання депозитного договору означає для банку втрату частини його ресурсів.

Комерційні банки можуть залучати вільні кошти юридичних і фізичних осіб за допомогою банківського векселя.

Проте є певні і недоліки. Фондом гарантування вкладів гарантуються вклади фізичних осіб, у тому числі фізичних осіб-підприємців, включаючи нараховані відсотки. Однак кошти за ощадними та депозитними сертифікатами не відшкодовуються.

За економічною суттю банківський вексель є аналогом депозитного сертифіката, однак на відміну від сертифіката, банківський вексель може бути

використаний його власником як платіжний засіб за товари і послуги, причому новий власник векселя може передавати його третій особі шляхом індосаменту.

Операції РЕПО – продаж цінних паперів на вторинному ринку за умови зворотного їх викупу (угоди РЕПО). Такі угоди можуть укладатися як між комерційними банками, так і між банками і НБУ. Як правило, в цих операціях використовуються малоризикові та високоліквідні цінні папери, здебільшого державні або інші високоякісні цінні папери. З економічної точки зору РЕПО – аналог кредитування під заставу цінних паперів. Водночас договір РЕПО позбавляє сторони від процедур, пов'язаних з використанням застави, таких як продаж з аукціону в разі несплати боргу, тому що права на цінні папери вже переоформлені на кредитора згідно з першою частиною угоди.

Термін угод РЕПО може коливатися від кількох годин до кількох місяців. Залежно від строку дії угоди РЕПО бувають трьох типів: нічне РЕПО (тривалість – 1 день, ставка фіксована), строкове РЕПО (тривалість чітко обумовлена угодою, ставка фіксована), безстрокове або відкрите РЕПО (термін не фіксується, дія угоди припиняється за вимогою однієї зі сторін, ставка плаваюча). Операції РЕПО значно знижують кредитний ризик, але не гарантують повного його уникнення. Протягом періоду дії угоди ринкова вартість цінних паперів може знизитись або один з учасників стане банкрутом. Тому в більшості країн правила укладання угод про зворотний викуп централізовано регламентуються.

1.3. Особливості державного регулювання у процесі формування ресурсного потенціалу банків

Ефективність діяльності банківських установ в напрямку управління власними ресурсами деякою мірою забезпечується особливостями державного

регулювання з боку Національного банку України в питаннях достатності власної ресурсної бази комерційного банку.

В банківській системі України для комерційних банків встановлені два основні нормативи, які стосуються їх бази власних ресурсів – нормативи Н1 та Н2.

Норматив Н1 – норматив мінімального розміру власного капіталу (не менше 200 млн. гривень).

Норматив Н2 – норматив достатності (адекватності) капіталу, який складає на менше 10%.

Загалом, відповідно до значень нормативів капіталу, норматив Н1 для комерційного банку має у будь-який час становити не менше мінімального розміру статутного капіталу, що встановлений статтею 16 Закону України «Про платіжні послуги» [1].

На сучасному етапі банківським установам належить ключова роль у впливі на фінансову систему країни та в питаннях забезпечення фінансування економічного розвитку країни в цілому. Оскільки в Україні функціонує банкоцентрична модель фінансового посередництва, то з цього випливає, що саме банківські установи реалізують найбільші обсяги фінансових операцій у всіх сферах національної економіки, і, одночасно, виступають важливими учасниками фінансового ринку. Зацікавленість держави у стабільному розвитку банківської системи країни є об'єктивною.

Розвиток ринку депозитних послуг є необхідною передумовою для ефективної політики нарощення ресурсної бази банківських установ. На сучасному етапі варто виділити наступні особливості функціонування ринку депозитних послуг:

- 1) ключовим суб'єктом залучення депозитних коштів є саме банківські установи;
- 2) наявність гарантування вкладів, що здійснені у банківські установи;
- 3) відсутність системи гарантування вкладів у кредитні спілки;

4) значно вищі ставки за депозитними вкладками на вітчизняному ринку у порівнянні з ринками розвинених іноземних країн;

5) вищі ставки за депозитами у кредитних спілках у порівнянні з аналогічними продуктами в банківських установах;

6) низькі ставки за депозитними вкладками у банках з високою часткою іноземного капіталу.

Держава в особі центральних та місцевих органів влади, державних підприємств також є безпосередньо потужним учасником ринку депозитних послуг, на якому може виконувати роль як позичальника через банківські та інші депозитні установи, так і як клієнта, розміщуючи тимчасово вільні ресурси органів влади та державних підприємств на рахунках інших депозитних установ які, у свою чергу, також можуть бути державними чи приватними [10].

Після формування певного обсягу банківських ресурсів, банки починають їх використовувати різними способами, зокрема трансформуючи у

– кредитні ресурси – тобто у частину залучених коштів, що надається у формі кредитних коштів різним економічним суб'єктам шляхом укладання кредитних договорів;

– інвестиційні ресурси – у частину залучених коштів, що надається економічним суб'єктам шляхом здійснення операцій із цінними паперами; такі кошти реалізують свій обіг на інвестиційному ринку країни, ринках різних цінних паперів;

– в інші ресурси – тобто у фінансові кошти, що надаються економічним суб'єктам в інші від вищезазначених способів, наприклад, у формі фінансової допомоги тощо.

Враховуючи вищезазначене, варто припустити, що чим більше коштів буде акумульовано на вітчизняному ринку депозитних послуг банківськими установами, тим більше банківських ресурсів буде створено, що, у свою чергу, дасть можливість створення й інвестиційних ресурсів у межах фінансового ринку України. Проте, така логіка не завжди є правильною, оскільки у деяких

випадках, враховуючи негативний стан кон'юнктури фінансового ринку, фінансові посередники не вважають за потрібне одразу отримані кошти направляти у реальний сектор економіки, а надають їх у користування іншим депозитним установам. Насамперед, такі процеси відбуваються у турбулентних умовах функціонування національної економіки, коли здійснювати довгострокові вкладення є надто ризикованим [10].

Неможливість окресленого ринку акумулювати достатні обсяги фінансових ресурсів у більшості випадків приводить до виникнення дефіциту кредитних та інвестиційних коштів і, відповідно, до їх подорожчання. Звичайно, дефіцит внутрішніх залучених фінансових ресурсів частково може бути компенсованим міжнародним фінансуванням від різних фінансових організацій та залученням кредитів від материнських компаній іноземними фінансовими установами, що функціонують у межах національного простору. Проте, така ситуація призводить до виникнення загрозливих умов з точки зору забезпечення фінансової безпеки держави, що стає дуже актуальним питанням в сучасних умовах розвитку національного господарства [10].

Ключовим чинником, що має вплив на розвиток депозитного ринку і, відповідно, на процес ефективного формування ресурсної бази банківських установ, є депозитна поведінка вкладників, зокрема ключових суб'єктів, якими є домогосподарства.

Відтак, депозитна поведінка домогосподарств формується під впливом ряду чинників внутрішнього та зовнішнього впливу [10]. Зокрема, до внутрішніх чинників слід віднести наступні:

- наявність/відсутність у домогосподарств тимчасово вільних коштів (фінансових ресурсів), що можуть бути розміщені на депозитних вкладах;
- рівень фінансової грамотності та обізнаності осіб у кожному конкретному домогосподарстві;
- наявний досвід участі у реалізації депозитних послуг;

- переважання певного типу моделі економічної поведінки, яка реалізується домогосподарством – заощаджувальної або споживацької;

- вік особи та рівень її освіти.

Серед зовнішніх чинників доречно виділити три їх основні групи – економічні, політичні та соціальні.

До економічних чинників впливу на депозитну поведінку домогосподарств варто віднести:

- стан економічного розвитку країни;
- рівень середньої заробітної плати по країні;
- рівень інфляції;
- стабільність національної валюти;
- стабільність економіки країни загалом.

Серед факторів політичного впливу визначимо наступні:

- стабільність та повнота охоплення законодавчими актами у сфері надання депозитних послуг банківськими установами;

- наявність ефективно діючих інститутів гарантування повернення вкладів;

- наявність ефективного законодавства у сфері надання депозитних послуг та захисту прав споживачів таких послуг;

- ефективний діючий нагляд з боку держави за діяльністю банківських установ;

- доступність та відкритість інформації про діяльність банківських установ.

До ряду соціальних факторів, що мають вплив на формування депозитної поведінки домогосподарств, належать:

- демографічна ситуація в країні;

- структура населення, а саме співвідношення міського та сільського населення;

- загальний рівень схильності населення в країні до споживання.

Досліджуючи можливі шляхи впливу на депозитну поведінку домогосподарств, зокрема з боку держави, науковці розглядають рефлексивне управління як дієвий механізм корекції прийняття рішення потенційними вкладниками. У межах ринку депозитних послуг для підвищення рівня схильності фізичних осіб до здійснення заощаджень органи влади повинні змінити не лише загальноекономічні показники розвитку національного господарства, забезпечити певний рівень стабільності, але також і трансформувати певним чином діяльність самих фінансових посередників, посилити вимоги до їх стійкості та змінити систему захисту прав споживачів на ринку фінансових послуг і ін. Такий складний процес вимагає зваженого підходу до планування реалізації рефлексивного управління [10].

В межах ринку депозитних послуг рефлексивне управління має бути сфокусоване на зміні уявлень та ставлення домогосподарств до процесу здійснення заощаджень. Це можливо досягти за допомогою трансформації функціонування фінансових установ та забезпечення стабільних умов розвитку економіки країни (унеможливлення критичних девальваційних та інфляційних процесів). Відтак, до особливостей процесу рефлексивного управління у межах ринку депозитних послуг варто віднести наступні:

1) рефлексивне управління здійснюватися державними органами влади, а частково реалізується і самими фінансовими установами, які, використовуючи маркетингові технології, також проводять вплив на процес прийняття рішення домогосподарствами щодо вкладення вільних фінансових ресурсів;

2) ефективність рефлексивного регулювання у макроекономічних системах залежить від якості державного регулювання окремих господарських систем;

3) рефлексивне управління у межах ринку депозитних послуг є безперервним процесом, оскільки повинно відбуватися постійно і періодичним визначенням ефективності реалізації такого процесу;

4) рефлексивне управління є складно структурованим процесом, у межах якого вплив державних органів влади може здійснюватися прямо на власників

фінансових ресурсів та опосередковано через впровадження заходів трансформації діяльності фінансових установ, тобто вплив на власників та менеджерів підприємств;

5) рефлексивне управління може бути сегментним та загальним; впровадження будь-якого із зазначених видів вимагає реалізації нових механізмів впливу на процес формування депозитної поведінки для отримання бажаного результату;

б) рефлексивне управління може бути частковою складовою системи державного регулювання ринків фінансових послуг, у т.ч. і у сфері надання депозитних послуг. Проте, з іншого випадку підвищення ролі саме такого управління у нагляді за функціонуванням фінансових посередників вимагає зміщення акцентів у проведенні всієї політики держави щодо розвитку ринку фінансових послуг [10].

Рефлексивне управління напряму взаємопов'язане із питаннями поведінкової економіки, поведінковими фінансами і при його активному впровадженні вимагає використання нових теоретичних, методичних підходів до побудови нової моделі державного регулювання зазначеного ринку. В основі такої моделі більша увага приділяється можливостям держави щодо зміни і зовнішнього середовища діяльності фінансових установ та існування окремих їх клієнтів, і питанням особливостей формування поведінки основних суб'єктів ринку депозитних послуг під впливом різних екзогенних та ендогенних чинників [10].

Висновки до розділу 1

У ході дослідження теоретико-методичних основ управління процесом формування банківських ресурсів, зроблено наступні висновки:

– досліджено сутність банківських ресурсів в широкому розумінні та з позиції більш вузького підходу, визначено їх класифікацію та структуру. Досліджено відмінність між поняттями «ресурси банку», «ресурсна база банку», та «ресурсний потенціал банку». Окреслено джерела формування регулятивного капіталу банківської установи.

– розглянуто пасивні операції комерційних банків, наведено їх класифікацію, визначено функції, які виконує власний капітал банку, склад основного капіталу банку та вимоги до нього, складові залучених та запозичених коштів банку.

– проаналізовано особливості державного регулювання у процесі формування ресурсного потенціалу банків, а саме нормативи Н1 та Н2. Висвітлено особливості функціонування ринку депозитних послуг, а також напрямки трансформації банківських ресурсів у подальшому у кредитні, інвестиційні та інші ресурси. Також досліджено групи факторів впливу на депозитну поведінку домогосподарств та особливості рефлексивного управління на ринку депозитних послуг.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ АКТУАЛЬНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ БАНКІВСЬКИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ

2.1. Сучасні тенденції розвитку банківського сектору в Україні

Стан банківської системи можна охарактеризувати рядом абсолютних та відносних показників. Зокрема, за даними таблиці 2.1, за період з 2018 по 2022 рік кількість діючих банків скоротилася з 77 до 67 установ, з них з іноземним капіталом кількість установ скоротилася на 7 одиниць. У той же час, кількість банків зі 100% іноземним капіталом скоротилася на 1 установу (із 23 у 2018-2021 роках до 22 у 2022 році), що свідчить про вагомий вплив таких установ на банківський сектор України і забезпечує розвиток конкуренції на ньому.

Таблиця 2.1

Динаміка основних показників щодо кількості зареєстрованих комерційних банків в Україні за період 2018-2022 рр.

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Кількість діючих банків	77	75	74	71	67
з них: з іноземним капіталом	37	35	33	33	30
у т.ч. зі 100% іноземним капіталом	23	23	23	23	22

Активи банківського сектору України у період з 2018 по 2022 роки зросли на 73,0% (таблиця 2.2). Що стосується активів в іноземній валюті, то з 2018 по 2022 роки їх обсяг збільшився на 47,79%, при чому найбільше зростання відбулось у 2022 році і склало 25,36% по відношенню до попереднього року.

Це, здебільшого, обумовлено зниженням курсу гривні по відношенню до іноземної валюти та впливом введення військового стану як на банківський сектор, зокрема і у розрізі поведінки населення на кредитному та депозитному ринках.

Для таких показників як готівкові кошти, банківські метали, строкові вклади в інших банках та кредити, надані іншим банкам, та вкладення в цінні папери та довгострокові інвестиції, характерна динаміка поступального зростання. Так, відповідно, за період 2018-2022 років обсяги готівкових коштів зросли на 59,26%, обсяги строкових вкладів в інших банках та кредитів, наданих іншим банкам збільшились на 51,37%, а обсяг вкладень в цінні папери та довгострокові інвестиції – у 2,12 рази.

Таблиця 2.2

Динаміка активів комерційних банків України за період 2018-2022 рр.(млн. грн.)

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Активи, млн. грн.	1359703	1493298	1822841	2053232	2351678
Активи в іноземній валюті	494623	492157	585493	583133	731006
Готівкові кошти	46941	56304	73174	75375	74760
Банківські метали	344	369	572	384	156
Кошти в Національному банку України	35549	76126	37615	34973	82485
Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках	86748	118237	176041	172868	315085
Строкові вклади в інших банках та кредити, надані іншим банкам	33699	34995	50376	60096	51010
Кредити надані клієнтам	1118860	1033430	963664	1065347	1036129
Вкладення в цінні папери та довгострокові інвестиції	480615	539466	791373	829887	1022658
Резерви за активними операціями банків	556445	492229	388449	308349	369936

Щодо наданих клієнтам кредитів, то динаміка їх складових наведена на рисунку 2.1.

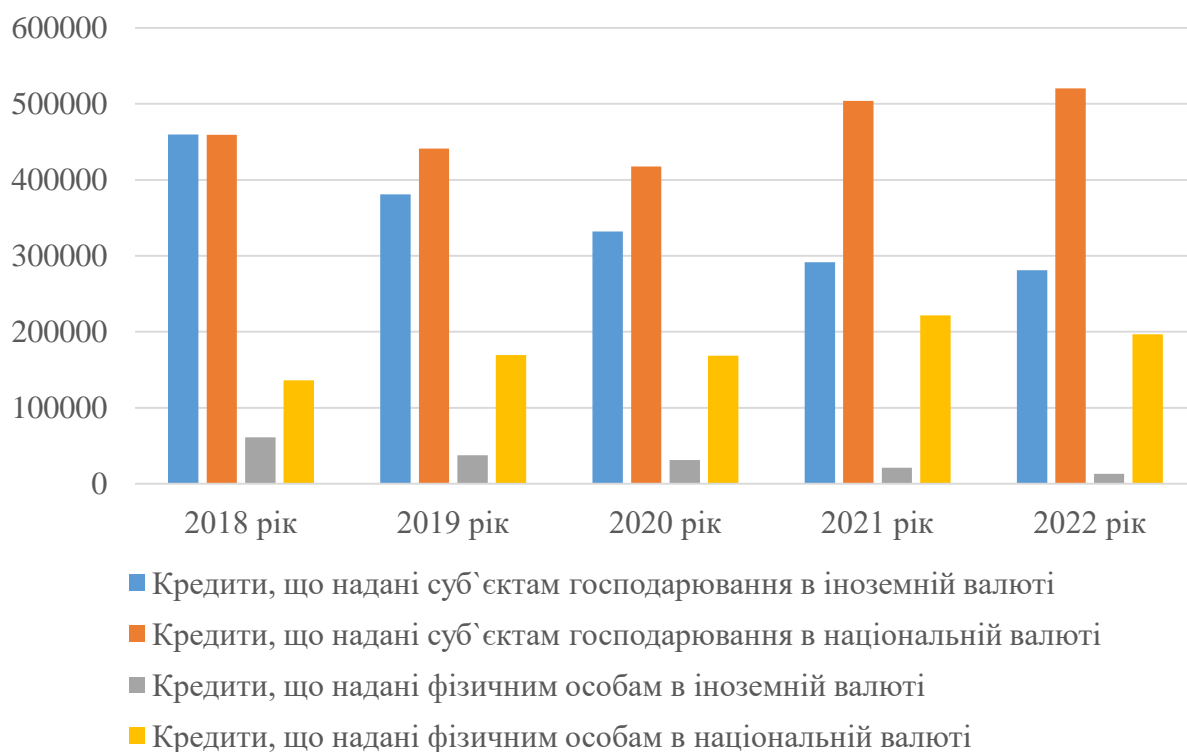

Рис. 2.1. Динаміка наданих кредитів суб'єктам господарювання та фізичним особам в національній та іноземній валюті у 2018-2022 рр.

Отже, найбільший обсяг кредитів, наданих суб'єктам господарювання в іноземній валюті, був у 2018 році, а у 2022 році він знизився на 38,9% у порівнянні з 2018 роком. Обсяг депозитів в національній валюті, наданих суб'єктам господарювання, змінювався за протилежною динамікою, а саме щороку збільшувався та становив 520397 млн. грн. у 2022 році, що на 13,34% в порівнянні з 2018 роком.

У 2018-2022 роках обсяг кредитів, наданих фізичним особам в іноземній валюті також має тенденцію до зниження, а саме на 78,6% в 2022 році в порівнянні з 2018 роком. У той час, коли обсяг депозитів, наданих фізичним особам в національній валюті, зріс на 44,92%, що є свідченням більшого ступеня довіри вкладників до вкладів в національній валюті.

Обсяги пасивів комерційних банків України, у тому числі і капіталу

(таблиця 2.3), мають тенденцію до зростання, хоча у 2022 році прослідковується незначне падіння обсягу капіталу, а саме на 15,53%, у тому числі статутного капіталу на 15,47%. Загалом у 2022 році результати функціонування банківської системи України були прибуткові, адже платоспроможні банки отримали 21,9 млрд. грн. прибутку, однак частина банків залишається збитковою.

Таблиця 2.3

Динаміка сумарних пасивів комерційних банків України за період 2018-2022
рр.(млн. грн.)

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Пасиви	1359703	1493298	1822841	2053232	2351678
Капітал	154960	199921	209460	255514	215840
з нього: статутний капітал	465532	470712	479932	481535	407021
Зобов'язання банків	1204743	1293377	1613381	1797718	2135838
з них зобов'язання банків в іноземній валюті	587940	568621	648020	613334	799056
Строкові вклади (депозити) інших банків та кредити, що отримані від інших банків	42178	23912	24235	758434	6457
Кошти суб'єктів господарювання	406367	498157	646491	726898	889526
Кошти фізичних осіб (з ощадними (депозитними) сертифікатами)	508457	552115	681892	726898	933240
Кошти небанківських фінансових установ	23794	26885	34704	41410	53188

Тенденція до зростання також характерна і для обсягів зобов'язань банків, їх прирости у відповідних роках у відповідності до попереднього року наведено на рисунку 2.2.

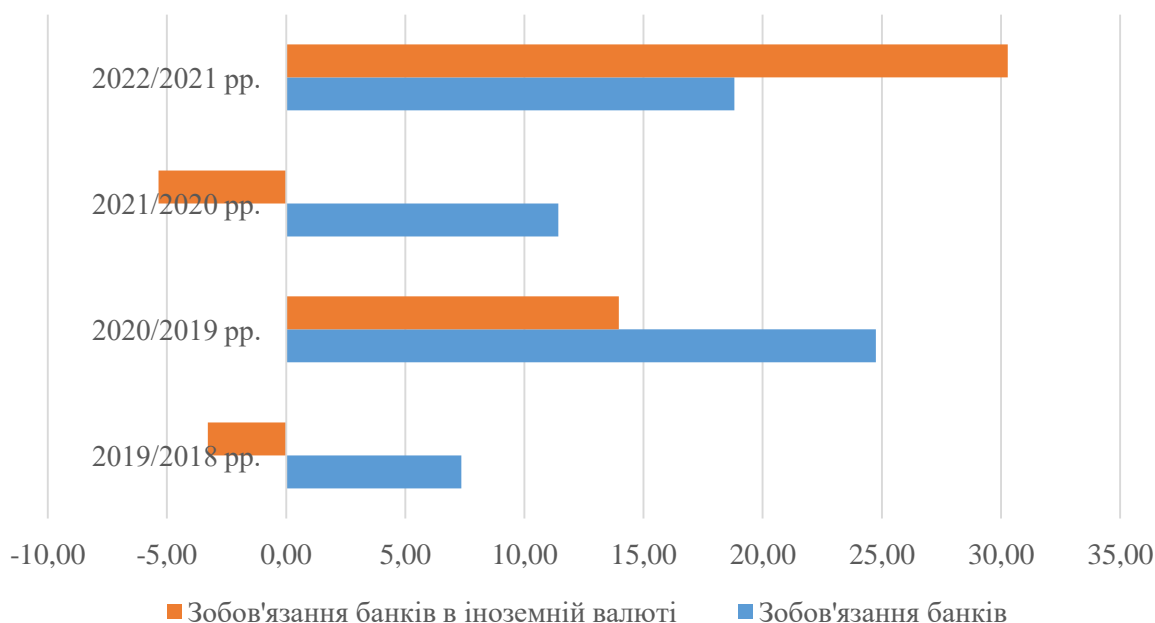

Рис. 2.2. Приріст зобов'язань комерційних банків в Україні у 2018-2022 роках

Окремо дослідимо динаміку вкладів суб'єктів господарювання та фізичних осіб, відповідно до якої обсяги даних показників також збільшились (на 118,90% у 2022 році у порівнянні з 2018 роком – для суб'єктів господарювання, та на 83,54% у 2022 році у порівнянні з 2018 роком – для фізичних осіб) (рисунок 2.3).

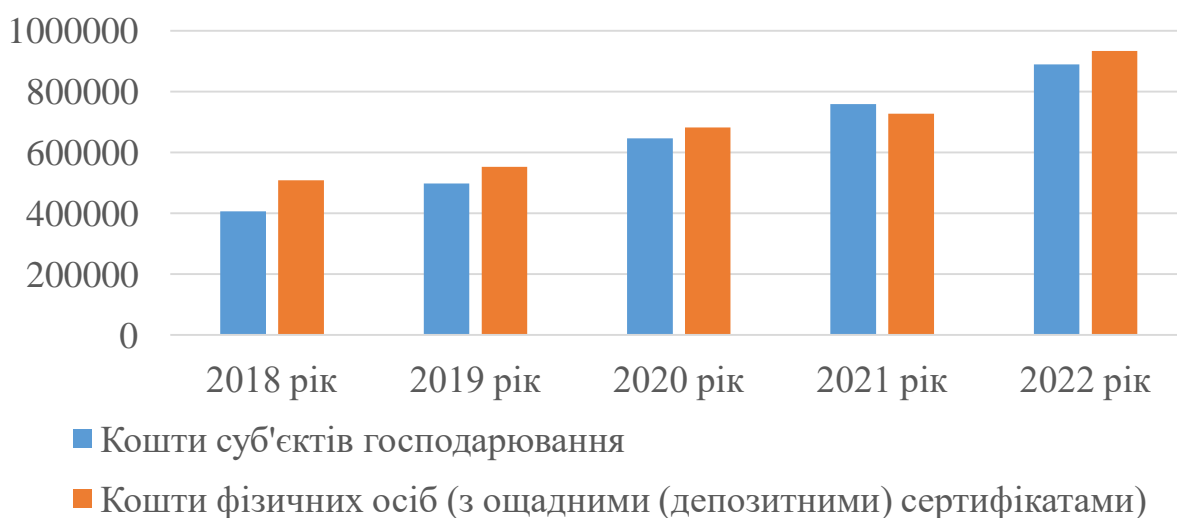

Рис. 2.3. Обсяги коштів суб'єктів господарювання та фізичних осіб, розміщених у комерційних банках України

Основним показником, що характеризує фінансовий стан комерційних банків, є показник прибутковості, який, в свою чергу, визначається на основі структури доходів та витрат (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка фінансового стану діяльності комерційних банків України за 2018-2022 роки

Показники	2018 р.	2019 р.	2020р.	2021 р.	2022 р.
ДОХОДИ	204554	243102	250171	273863	357549
процентні доходи	140803	152954	147743	168746	217053
комісійні доходи	50969	62057	70640	93162	85622
результат від переоцінки та від операцій купівлі-продажу	1853	16225	21507	-77	43482
інші операційні доходи	8 589	8147	6813	7488	8126
інші доходи	1 809	2809	2705	3175	2413
повернення списаних активів	532	909	763	1370	853
ВИТРАТИ	182215	184746	210445	196488	335628
процентні витрати	67760	74062	62895	51097	65358
комісійні витрати	13159	18096	24132	35186	35449
інші операційні витрати	16800	11790	16405	18244	17875
загальні адміністративні витрати	53670	62936	69437	78293	82434
інші витрати	2011	2379	2728	3855	5951
відрахування в резерви	23758	10714	31037	3448	121204
податок на прибуток	5057	4769	3811	6364	7356
ЧИСТИЙ ПРИБУТОК (ЗБИТОК)	22339	58356	39727	77376	21921

Доходи та витрати комерційних банків за період з 2018 по 2022 роки мають тенденцію до зростання у порівнянні з попереднім роком.

Динаміка структури за двома основними складовими доходів наведено на рисунку 2.4, відповідно до якого у 2018 році найбільшу питому вагу у

загальному обсязі доходів займали саме процентні та комісійні доходи, а зростання загального обсягу доходів у 2019 та 2020 роках було досягнуто за рахунок збільшення приросту комісійних доходів. Це можна також пояснити змінами у регуляторних актах діяльності комерційних банків під час пандемії COVID-19.

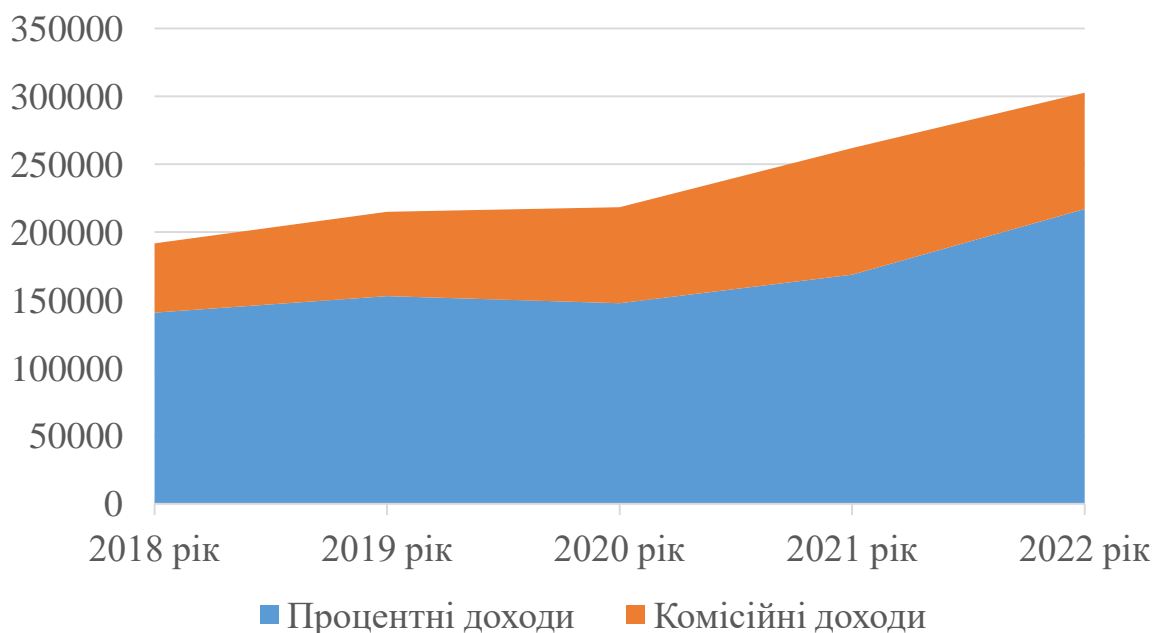

Рис. 2.4. Динаміка процентних і комісійних доходів у загальній сумі доходів комерційних банків за 2018-2022 роки

Найбільший обсяг витрат був у 2022 році, де найбільшу його питому вагу займали відрахування у резерви (36,11%), також суттєву частку займали процентні витрати (19,47%), загальні адміністративні витрати (24,56%), частка ж комісійних витрат становила 10,56%. У 2021 році загальний обсяг витрат зменшився на 6,63%, що було спричинено зменшенням обсягів відрахувань у резерви на 88,89% у порівнянні з 2020 роком, при цьому частка відрахувань у резерви склала 1,75%. У 2022 році спостерігається скорочення чистого прибутку на 71,67% у порівнянні з 2021 роком, що пояснюється зростанням обсягів відрахувань до резервів.

Таким чином, динаміку загальних доходів та витрат, а також чистого прибутку (збитку) від діяльності комерційних банків наведено на рисунку 2.5.

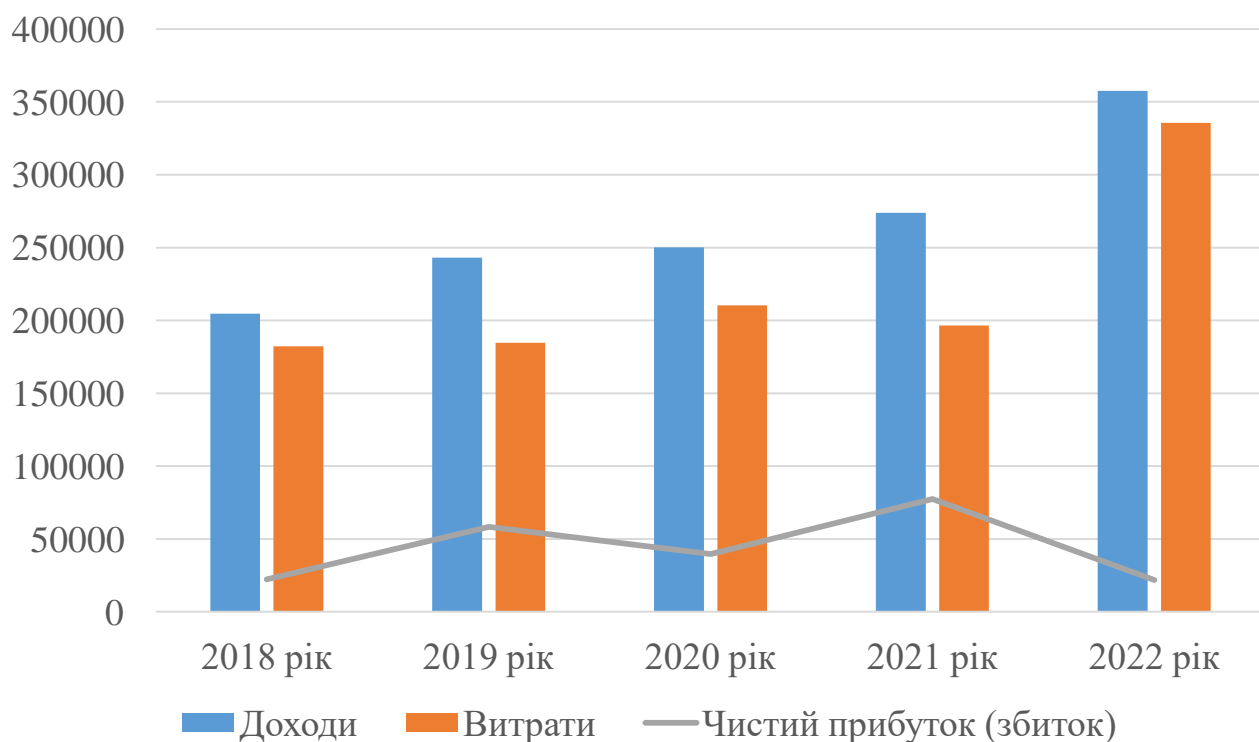

Рис. 2.7. Динаміка загальних показників фінансового результату діяльності комерційних банків України за період 2018-2022 рр.

Отже, за визначений період, результат діяльності банківського сектору у 2018-2022 роках був прибутковий через значний обсяг доходів. Зростання доходів у 2021 році при скороченні обсягу витрат дало змогу отримати на 94,77% більшу суму чистого прибутку у порівнянні з попереднім роком.

Таким чином, в цілому вплив коронакризи та введення військового стану на діяльність банківського сектору досить помітний. Спостерігаються тенденції до збільшення резервів під активні операції через зростання кредитного ризику внаслідок обмежувальних карантинних заходів, що тягнуть за собою зменшення попиту на банківські послуги. Водночас попит на кредити суб'єктам господарювання залишається відносно сталим. Тому на даному етапі необхідно, щоб банки забезпечували доступ до кредитних ресурсів саме якісним позичальникам. Однак, через зниження якості кредитів та зростання обсягів деформування резервів під них, фінансовий результат (чистий прибуток) має тенденцію до зменшення.

2.2. Стан процесу формування банківських ресурсів в Україні

Як вже зазначалося, ключову роль в процесі формування депозитної бази банків відіграють домогосподарства. Загалом же їх роль у розвитку окремих складових ринку фінансових послуг різниться, що, в свою чергу, робить актуальним питання більшої конкретизації такої ролі для кожної зі складових. На рисунку 2.8 представлено дані щодо кількості домогосподарств в Україні у 2014-2021 роках.

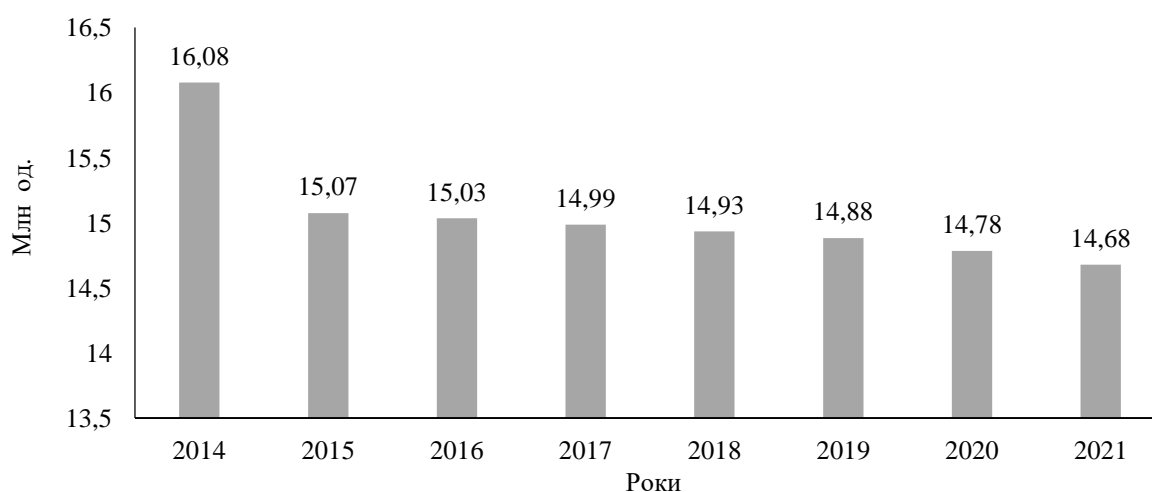

Рис. 2.8. Загальна кількість домогосподарств в Україні у 2014-2021 рр.

Джерело: складено автором на основі [21].

Таким чином, на кінець 2021 року в Україні було зафіксовано 14,68 млн. од. домогосподарств, що у порівнянні з 2014 роком менше на 1,4 млн. од. (або скоротилася їх кількість на близько 10%). Така тенденція є негативною, оскільки в цілому впливає на функціонування як банківського сектору, так і на функціонування фінансового ринку загалом, оскільки, відповідно, і менші обсяги коштів можуть залучатися банківськими установами для формування ресурсної бази банків. Серед причин такої ситуації варто виокремити демографічну ситуацію в країні загалом протягом попередніх років, а також анексію Криму, війну, масову міграцію населення до інших країн.

Прогнозується, що наслідки війни з російською федерацією, в даному аспекті також провокуватимуть продовження негативної тенденції, що впливатиме на стан розвитку банківської системи та фінансової системи країни загалом.

На рисунку 2.9 представлено інформацію щодо обсягів депозитних ресурсів, залучених банківськими установами України від усіх економічних суб'єктів, що є основою для формування ресурсної бази банків.

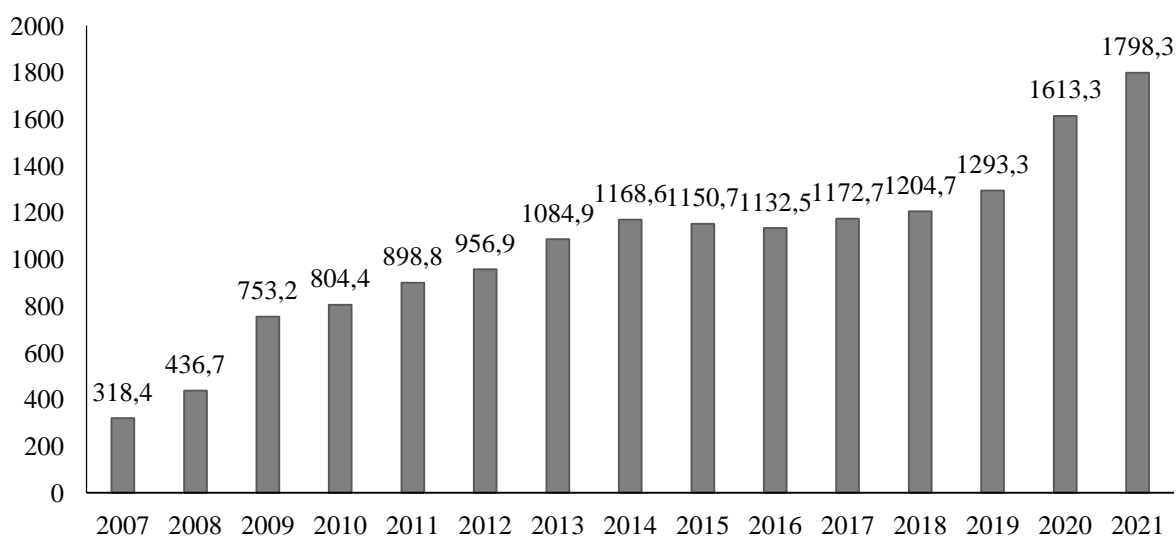

Рис. 2.9. Загальні обсяги депозитів, що залучені комерційними банками в Україні, млрд. грн.

Джерело: складено автором на основі [18].

Отже, на кінець 2021 року в Україні банківськими установами було акумульовано депозитних ресурсів від усіх економічних суб'єктів загалом на суму 1798,3 млрд. грн. Досліджуючи динаміку даного показника, слід зазначити, що у номінальному вираженні обсяги банківських депозитів в Україні мають тенденцію до зростання. Незначні спади відбувалися у період економічних криз, а саме у 2014-2015 рр. та 2019 р. У той же час, у 2021 році у порівнянні з 2014 роком обсяги депозитів зросли лише на 60 млрд. грн, що є свідченням скорочення з боку домогосподарств їх потенціалу та довіри до

банківських установ щодо можливості передачі у їх користування власних тимчасово вільних коштів.

Щоб проаналізувати тенденцію по залученню банківськими установами депозитних коштів з позиції максимально наближених умов до реального стану, варто розглянути їх обсяги у доларах США (рисунок 2.10).

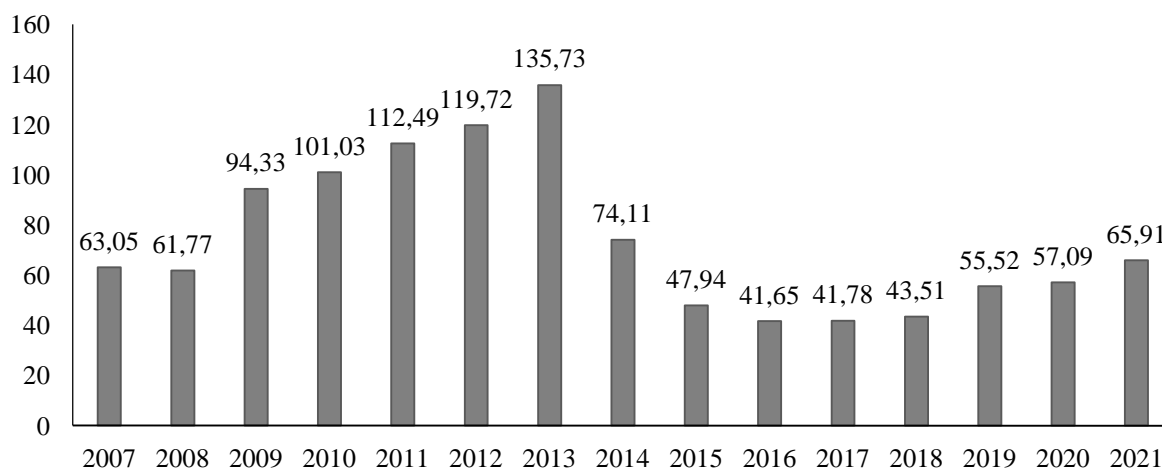

Рис. 2.10. Обсяги депозитів, залучених комерційними банками в Україні у 2007-2021 рр., млрд. дол. США

Джерело: складено автором на основі [18].

Аналіз тенденції обсягів депозитів, що наведений на рисунку 2.10, дає можливість визначити, що, починаючи з 2014 року, реальні обсяги депозитів значно скоротилися майже вдвічі у 2014 році у порівнянні з попереднім 2013 роком. Найменші обсяги депозитних ресурсів спостерігались у 2016-2017 роках, після чого ситуація поступово почала покращуватися, проте незначно. Щодо 2022-2023 років, то, враховуючи війну в Україні, обсяги депозитів з позиції їх вартості матимуть і надалі тенденцію до скорочення, що, в свою чергу, матиме значний вплив на потенціал комерційних банків формувати свою ресурсну базу.

На рисунку 2.11 представлено дані щодо обсягів депозитів домогосподарств, розміщених у комерційних банках протягом 2007-2021 років.

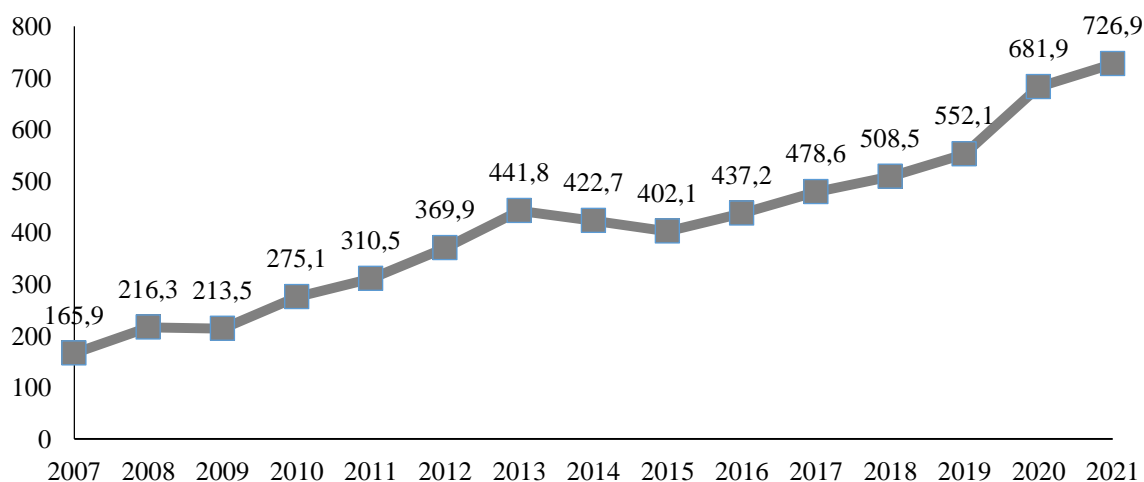

Рис. 2.11. Обсяги депозитів, залучених комерційними банками в Україні від домогосподарств, млрд. грн.

Джерело: складено автором на основі [18].

Отже, на кінець 2021 року комерційними банками було залучено депозитів від населення на суму 726,9 млрд. грн., що є максимальним показником за досліджуваний період. У 2014-2015 роках обсяги депозитів у номінальному їх вираженні скоротилися у порівнянні з попередніми роками. Однак, для об'єктивного представлення даної ситуації розглянемо рисунок 2.12, де наведено загальні обсяги депозитів, залучених комерційними банками від домогосподарств, у млрд. дол. США.

Таким чином, аналізуючи дані на рисунку 2.12, варто зазначити, що на кінець 2021 року обсяги залучених депозитів від домогосподарств в Україні склали 26,64 млрд. дол. США, що є найбільшим показником за період з 2015 року по 2021 рік. Проте, цей обсяг є вдвічі меншим від даного показника у 2013 році. Відповідно, реальна вартість обсягів депозитів домогосподарств у 2014 році зменшилась вдвічі і стабілізації даного показника протягом наступних 7 років не спостерігалася.

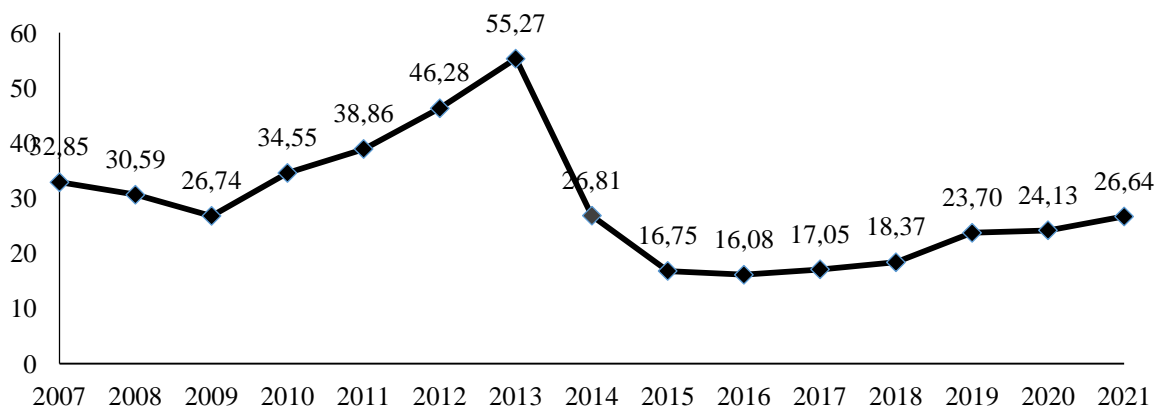

Рис. 2.12. Обсяги депозитів, залучених комерційними банками в Україні від домогосподарств, млрд. дол. США

Джерело: складено автором на основі [18].

Така ситуація є свідченням того, що населення, з одного боку, не має можливості до здійснення значних обсягів заощаджень, а з іншого боку, така ситуація ще може бути спровокована зменшенням довіри домогосподарств до банківських установ.

Поряд з вищенаведеним, також важливо визначити роль домогосподарств у процесі формування депозитної бази банківських установ (рисунок 2.13).

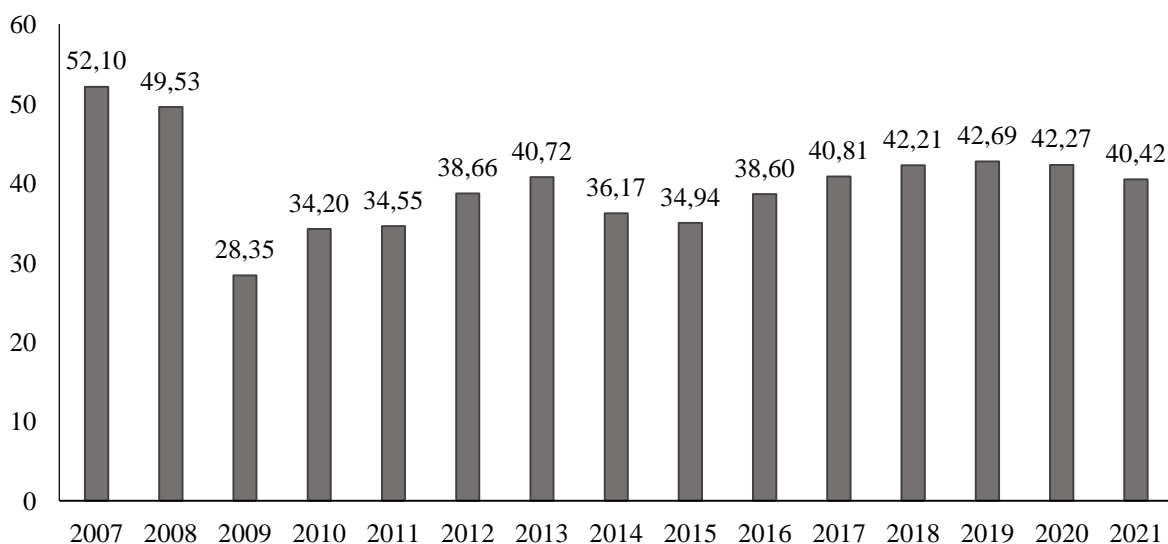

Рис. 2.13. Питома вага депозитних вкладів домогосподарств у загальному обсязі депозитних ресурсів, %

Джерело: складено автором на основі [18].

Дослідивши наведену на рисунку 2.13 інформацію, робимо висновок про те, що роль населення дуже важлива у процесі формування депозитної бази банківських установ. Частка депозитів домогосподарств мала тенденцію до зниження у 2014-2015 роках, однак це не вплинуло суттєво на підтвердження вагомої ролі депозитів даних економічних суб'єктів у процесі формування депозитної бази банківських установ. Наприкінці 2021 року питома вага депозитів населення становила 40,42%, що є найменшим показником за період з 2017 по 2021 роки та майже дорівнює показнику 2013 року.

У той же час, у розрізі термінів депозитних вкладень у банківські установи в Україні протягом 2009-2021 років (рисунок 2.14), тенденція спостерігається досить не типова.

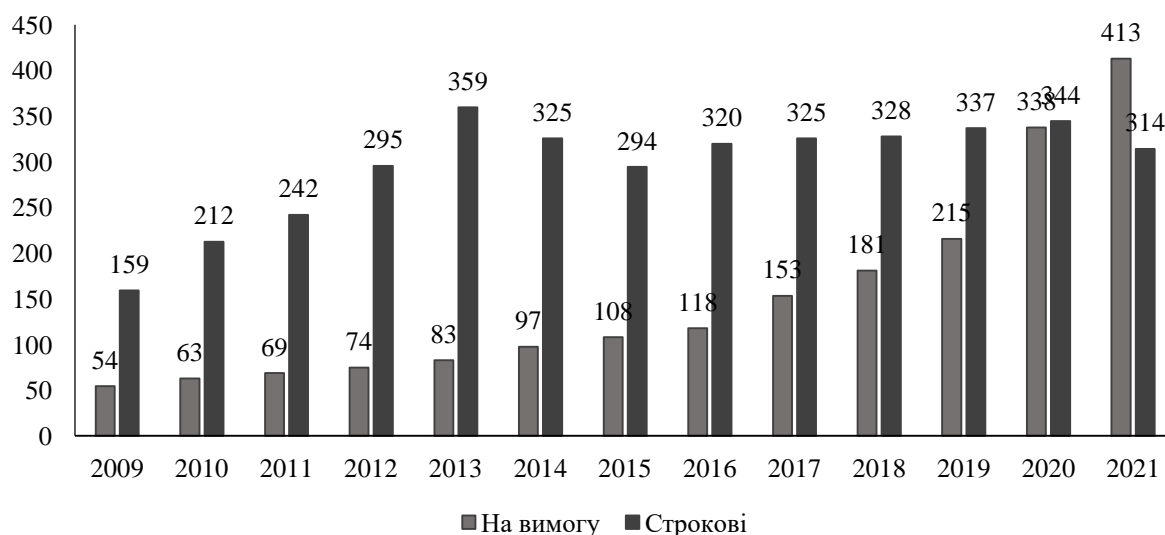

Рис. 2.14. Обсяги залучених коштів банківськими установами за строковістю

Джерело: складено автором на основі [18].

Відповідно до рисунку 2.14, якщо на кінець 2009 року у структурі депозитних вкладень домогосподарств строкові кошти становили втричі більший обсяг, ніж кошти до запитання, і така тенденція продовжувалась в середньому до 2016 року, то у 2021 році відбулися значні зміни – обсяги коштів

до запитання на 30% були більші, ніж обсяги строкових депозитів. Ця ситуація вкотре підтверджує вагомий вплив нестабільності на макроекономічному рівні в країні на рівень довіри населення до банківських установ. Варто зазначити, що досвід розвинених країн демонструє протилежну тенденцію, а саме це стосується важливості саме строкових коштів для стабільної ресурсної бази банківських установ.

2.3. Проблеми управління процесом формування банківських ресурсів.....

Роль банківської системи загалом у процесі функціонування національного господарства важко переоцінити. З початком повномасштабної війни з боку російської федерації, банківська система зазнає впливу негативних факторів, а показники її діяльності відображають їх вплив.

Проведений аналіз у розділах 2.1 та 2.2 дозволив виокремити ряд проблем в управлінні процесом формування банківських ресурсів.

Зокрема, значний негативний вплив на формування ресурсної бази комерційних банків мають зовнішні чинники політичного та соціально-економічного впливу, зокрема це підтверджують наслідки коронакризи та воєнні дії на території України. Ці обставини, поряд з наявними іншими проблемами у формуванні ефективної заощаджувальної депозитної поведінки домогосподарств, формують високу ступінь недовіри населення до банківських установ на депозитному ринку.

Загалом, виділимо основні проблеми в процесі управління процесом формування банківських ресурсів.

1) Нестабільна політична ситуація в країні у зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації на територію України. Часті та тривалі повітряні тривоги також мають негативний вплив на функціонування

банківської системи в цілому і, відповідно, на ефективність формування ресурсної бази банківських установ.

2) Високий рівень інфляції та часта девальвація національної валюти не сприяють здійсненню заощаджень домогосподарствами.

3) Високий ступінь недовіри населення до національної валюти на основі наявного попереднього негативного досвіду, зокрема неповернення вкладів у 90-ті роки ХХ ст.

4) Формування у суспільстві перманентної споживчої поведінки домогосподарств.

5) Відсутність системи гарантування вартості повернення вкладень (із врахуванням інфляції та зміни курсової різниці).

6) Відсутність інституту депозитного консалтингу та розгалуженої мережі фінансових консультантів.

7) Неefективний менеджмент окремих депозитних установ, що провокує виникнення локальних кризових ситуацій з негативними наслідками та глобальних – на фінансовому ринку загалом.

8) Відсутність системи компенсування втрат коштів на депозитних рахунках юридичним особам, що провокує підвищення рівня недовіри суспільства в цілому до банківської системи.

9) Значні обсяги виведення іноземної валюти закордон з початком повномасштабного вторгнення російської федерації, що пов'язане з виїздом великої кількості українців з країни.

10) Втілення заходів соціального спрямування в ході реалізації програм пільгового кредитування бізнесу та програм підтримки іпотечного кредитування дало змогу почати відновлювати кредитну активність банківських установ.

11) Загальне зниження інвестиційної активності в Україні у зв'язку з воєнними діями на її території.

12) Жорсткість монетарної політики з позиції мети досягнення інвестиційних цілей призвела до обмеженості доступності коштів для бізнесу

(підвищення відсоткової ставки до 22%, що спровокувало підвищення вартості кредитування для бізнесу з 12% до 20% річних).

13) Відтік коштів іноземних інвесторів внаслідок впливу воєнних ризиків та низького рівня розвитку ринкових інститутів.

14) Наявність стійкої тенденції до зростання інфляції протягом останніх років.

15) Внаслідок високо рівня воєнно-політичних ризиків низька активність економічних суб'єктів на ринку депозитних вкладень, що диктується вимогами безпеки.

16) Наявність процесу декредитування в економіці України, що дещо знизився завдяки діям з боку Уряду, а саме – субсидування банківських кредитів.

17) Розбалансування системи державних фінансів.

Отже, загалом наразі існує велика кількість проблем в функціонуванні банківської системи в цілому, та у формуванні ресурсів банків зокрема. Тому необхідним є застосування системного підходу до вирішення окреслених проблем з боку кожної сфери.

Відтак, основними напрямками роботи для забезпечення ефективного приросту ресурсної бази банківських установ є

– сприяння активізації діяльності домогосподарств на депозитному ринку України;

– сприяння активізації діяльності суб'єктів господарювання на депозитному ринку України;

– посилення активності банків щодо залучення фінансових ресурсів шляхом випуску цінних паперів власного боргу, щоб забезпечити клієнтам альтернативність у ході співпраці з банківськими установами;

– з боку держави необхідно забезпечити прозорість та повноту у нормативно-правовій базі, що регулює питання формування ресурсного

потенціалу банківських установ, а також забезпечити гарантії при здійсненні депозитних операцій з боку клієнтів.

Висновки до розділу 2

У ході дослідження актуальних тенденцій процесу формування банківських ресурсів в Україні, зроблено наступні висновки:

– повномасштабна війна російської федерації на території України має негативний вплив на функціонування банківського сектору через зростання рівня занепокоєння клієнтів щодо невизначеності внаслідок поточних подій, збільшення відтоку іноземної валюти за кордон, систематичного порушення роботи банківських установ, спричинених частими та тривалими повітряними тривогами. Поряд з цим, протягом 2021-2022 років збільшилися обсяги коштів, вкладених в цінні папери, активи в іноземній валюті, а також збільшені резерви за активними операціями.

– обсяги депозитних вкладів, у перерахунку до долара США, також скоротилися починаючи з 2014 року, проте є позитивна тенденція до поступового нарощення з року в рік. Також визначено ключову роль саме домогосподарств в процесі формування ресурсної бази банків.

– проаналізовано та окреслено проблеми управління процесом формування банківських ресурсів.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ФОРМУВАННЯ БАНКІВСЬКИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ

3.1. Ризики в процесі формування ресурсної бази вітчизняних банків

У процесі формування ресурсної бази комерційних банків невід'ємним є присутність різного роду ризиків, що супроводжують не лише сам процес формування та управління ресурсами банківської установи, але й в цілому процес її функціонування у всіх сферах.

Саме тому в ризик-менеджменті невід'ємною частиною є визначення та моніторинг ризиків ресурсного забезпечення з огляду на їхній значний вплив на формування активів банку, зокрема його кредитного потенціалу.

Отже, під ризиками ресурсного забезпечення банку розуміємо ризики, пов'язані з формуванням банківських ресурсів, що призначені для проведення активних операцій, а також підтримки ліквідності та фінансової стійкості банківської установи.

Кожна окремо взята складова банківських ресурсів відіграє власну особливу роль у процесі забезпечення ефективної діяльності банку. На рисунку 3.1 представлено ризики формування ресурсів банку відповідно до їхніх джерел.

Зважаючи на те, що основою формування банківських ресурсів є депозитні ресурси, то найбільше значення мають ризики, пов'язані зі здійсненням депозитних операцій. Отже, депозитний ризик пов'язаний з непередбачуваним зменшенням обсягу залучених ресурсів. Він проявляється у ймовірності недоотримання очікуваного рівня депозитних коштів внаслідок негативного впливу екзогенних або ендогенних факторів, що провокують виникнення несприятливих ситуацій при формуванні депозитної бази банку.

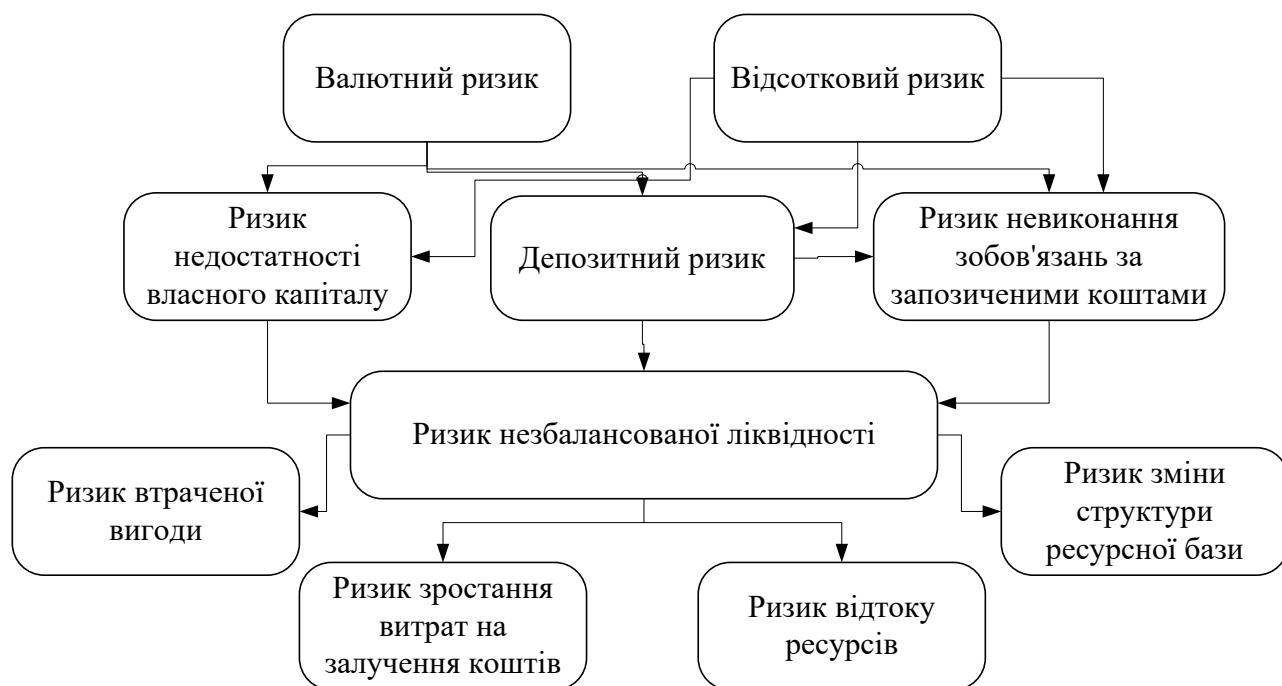

Рис. 3.1. Система ризиків ресурсного забезпечення діяльності банків

Ризик невиконання зобов'язань за запозиченими коштами проявляється у тому, що банк через недостатній обсяг коштів може не виконати свої зобов'язання перед контрагентами. Поява ризику пов'язана з несвоєчасним надходженням коштів для здійснення виплат. Тобто, основним фактором, що впливає на даний вид ризику, є нездатність банку у певний момент часу залучати кошти у необхідних йому обсягах задля виконання зобов'язань та здійснення активної діяльності.

Ризик недостатності капіталу банку проявляється в можливості виявлення неадекватності власного капіталу банківським ризикам. Для фінансової стійкості ключовим фактором є достатність капіталу та стан конкурентоспроможності банку. Недостатній рівень капіталу може бути наслідком наявних проблем із підпискою на акції, із використанням резервів, із поверненням раніше залучених субординованих коштів та збитків.

З позиції ресурсного забезпечення банку, відсотковий ризик може проявлятися у збільшенні витрат на сплату відсотків банківським вкладникам

та його кредиторам. Він з'являється у зв'язку з виникненням несприятливої ситуації на фінансових ринках, тобто зі зростанням вартості залучених чи запозичених коштів.

Валютний ризик банку – це виникнення додаткових витрат банку через коливання обмінних валютних курсів. Він пов'язаний із невизначеністю зміни ціни національної валюти по відношенню до іноземних валют. Валютний ризик впливає на ресурсне забезпечення банку у тому випадку, якщо банк здійснює пасивні операції в іноземній валюті та проявляється у зміні вартості та обсягів банківських ресурсів через зміну обмінного курсу валют.

У випадку прояву ресурсних ризиків виникає порушення у структурі ресурсної бази банку. Це означає, що ризики ресурсного забезпечення банку можуть спровокувати виникнення ризику незбалансованої ліквідності, який супроводжується неможливістю банку виконати свої зобов'язання у встановлені строки. У разі виникнення проблеми ліквідності банку, необхідно терміново здійснити нарощення його ресурсів, що, в свою чергу, призведе до додаткових витрат.

Ризик збільшення витрат пов'язаний з необхідністю пошуку нових ресурсів. Якщо недостатній обсяг ресурсної бази банку не вдається покрити, виникають проблеми з погашенням зобов'язань та з'являється ризик відтоку ресурсів. Даний ризик пов'язаний з панічною поведінкою вкладників та проявляється у масовому знятті вкладів клієнтами банку, закритті рахунків, що може мати суттєвий негативний вплив на рівень фінансової стійкості банку.

Ризик незбалансованої ліквідності також може провокувати виникнення ризику втраченої вигоди, яка визначається появою збитків банку у вигляді недоотриманих доходів через необхідність тримати певну частину грошових коштів у готівковій формі для здійснення розрахунково-касового обслуговування клієнтів. Для банку – це є активи, які не приносять доходу. Їхній розмір залежить від екзогенних чинників впливу, клієнтської бази, рівня довіри до банківської установи. Ризик незбалансованої ліквідності банку може також проявитися при зміні структури його ресурсної бази.

Ризики ресурсного забезпечення банківської діяльності також варто розглядати з позиції екзогенних та ендогенних факторів впливу.

До ендогенних чинників належать:

- зміна відсоткових ставок по залученню коштів;
- нездатність управляти незапланованими відтоками коштів;
- несприятливі коливання курсів іноземних валют та цін на банківські метали;
- незбалансована стратегія залучення та розміщення коштів;
- неефективна депозитна політика банку;
- відсутність чітко визначеної стратегії на ринку депозитних ресурсів;
- недостатній рівень маркетингових досліджень;
- недостатній рівень кваліфікації персоналу банку;
- недосконалість політики залучення та утримання клієнтів;
- недоліки корпоративного управління та системи внутрішнього контролю;
- порушення або недотримання банком вимог нормативно-правових актів, угод, прийнятої практики або етичних норм, їх двозначне тлумачення;
- недосконалість організаційної структури банківської установи [37, с.79]

Більшість причин виникнення ресурсних ризиків мають нефінансовий характер. За таких обставин ризик виникає через неадекватну реакцію банківського менеджменту на зміни у зовнішньому середовищі, неправильні управлінські рішення або ж їх неналежну реалізацію. Варто зазначити, що ця група факторів є керованою, адже на рівні кожного банку існує можливість попередження або мінімізації впливу внутрішніх причин таких ризиків [37, с.79].

Екзогенні чинники впливу, що провокують виникнення ризикових ситуацій при формуванні ресурсної бази банку, мають більш розгалужену структуру:

- чинники макросередовища, що формуються всередині країни;

- чинники мікросередовища, що формуються всередині країни;
- чинники, що формуються поза межами країни [37, с.79].

До першої категорії слід віднести такі:

- зміна облікової ставки центрального банку;
- запровадження нових видів податків, збільшення ставок податків або ж введення податкових пільг чи «податкових канікул», зміну порядку і строків внесення податкових платежів;
- інфляційні коливання, що супроводжуються знеціненням грошей або ж ростом їхньої купівельної спроможності (ймовірність відтоку вкладів);
- знецінення або подорожчання валют, що супроводжується зміною вартості банківських продуктів;
- політична ситуація, що супроводжується можливою небезпекою або невдачею політичної діяльності;
- соціально-економічний стан, що супроводжується погіршенням економічної ситуації у державі, падінням життєвого рівня населення, банкрутством суб'єктів господарювання;
- зміни у законодавчій базі або неузгодженість законодавчих актів;
- надзвичайні ситуації (аварії, стихійні лиха, пожежі, пограбування, війни) [37, с.80].

Чинники, що формуються мікросередовищем, пов'язані з поведінкою конкурентів та контрагентів банку, зумовленою суб'єктивними мотивами на основі певної ситуації макросередовища. До них варто віднести такі:

- дострокове вилучення клієнтами банку вкладів або ж їх пролонгація;
- втрата банком довіри з боку клієнтів внаслідок виникнення випадків невиконання банком своїх зобов'язань;
- несприятливе сприйняття іміджу банку органами державного регулювання;
- психологічний стан клієнтів, пов'язаний із соціально-економічною ситуацією у державі, що супроводжується негативним ставленням до

банківської системи;

- конкуренція між банківськими установами;
- можливість злиття, поглинання, реструктуризації банків [37, с.80].

У сучасних умовах ведення банківської діяльності на особливу увагу заслуговують фактори зовнішніх ризиків ресурсного забезпечення банків. Ці ризики пов'язані з такими аспектами:

- збільшення або зменшення частки іноземного капіталу у власному капіталі вітчизняних банків;
- зміна відсоткових ставок на кошти, які банки можуть залучати на зовнішніх ринках капіталів;
- поява законодавчих обмежень з боку держави щодо участі вітчизняних банків на міжнародних фінансових ринках;
- поява законодавчих обмежень з боку інших держав щодо участі іноземних банків на їхніх фінансових ринках [37, с.80].

На противагу внутрішнім факторам ризиків, зовнішні є некерованими з точки зору окремого банку. Проте, банки можуть проводити моніторинг таких чинників та враховувати можливий вплив на їхню діяльність, вносячи зміни у політику формування ресурсів. Таким чином, задля формування оптимальної ресурсної бази банкам необхідно створити ефективну систему управління ресурсними ризиками, яка забезпечить їх ідентифікацію, аналіз, оцінку та методи регулювання[37, с.80].

3.2. Шляхи підвищення ефективності формування власного та залученого капіталу банків в Україні

Дослідивши проблеми, які виникають в процесі формування банківських ресурсів в Україні на сучасному етапі, а також ризики, що супроводжують

даний процес, пропонуємо шляхи підвищення ефективності формування ресурсної бази банківських установ, зокрема власного та залученого капіталу.

Поряд з цим, необхідним є також використання економіко-математичного апарату, що дасть змогу визначити і обґрунтувати не лише теоретично, а й в прикладному аспекті фактори, які здійснюють найбільший вплив на процес формування ресурсів банківських установ.

Серед науковців розроблено декілька підходів у визначенні найбільш оптимальної економетричної моделі оцінки впливу на обсяги депозитних ресурсів інших факторів внутрішнього та зовнішнього середовища. Тому, враховуючи вже запропоновані підходи, для оцінки впливу на обсяги депозитних ресурсів ряду екзогенних факторів, пропонуємо використовувати багатофакторну регресійну модель (рисунок 3.2).

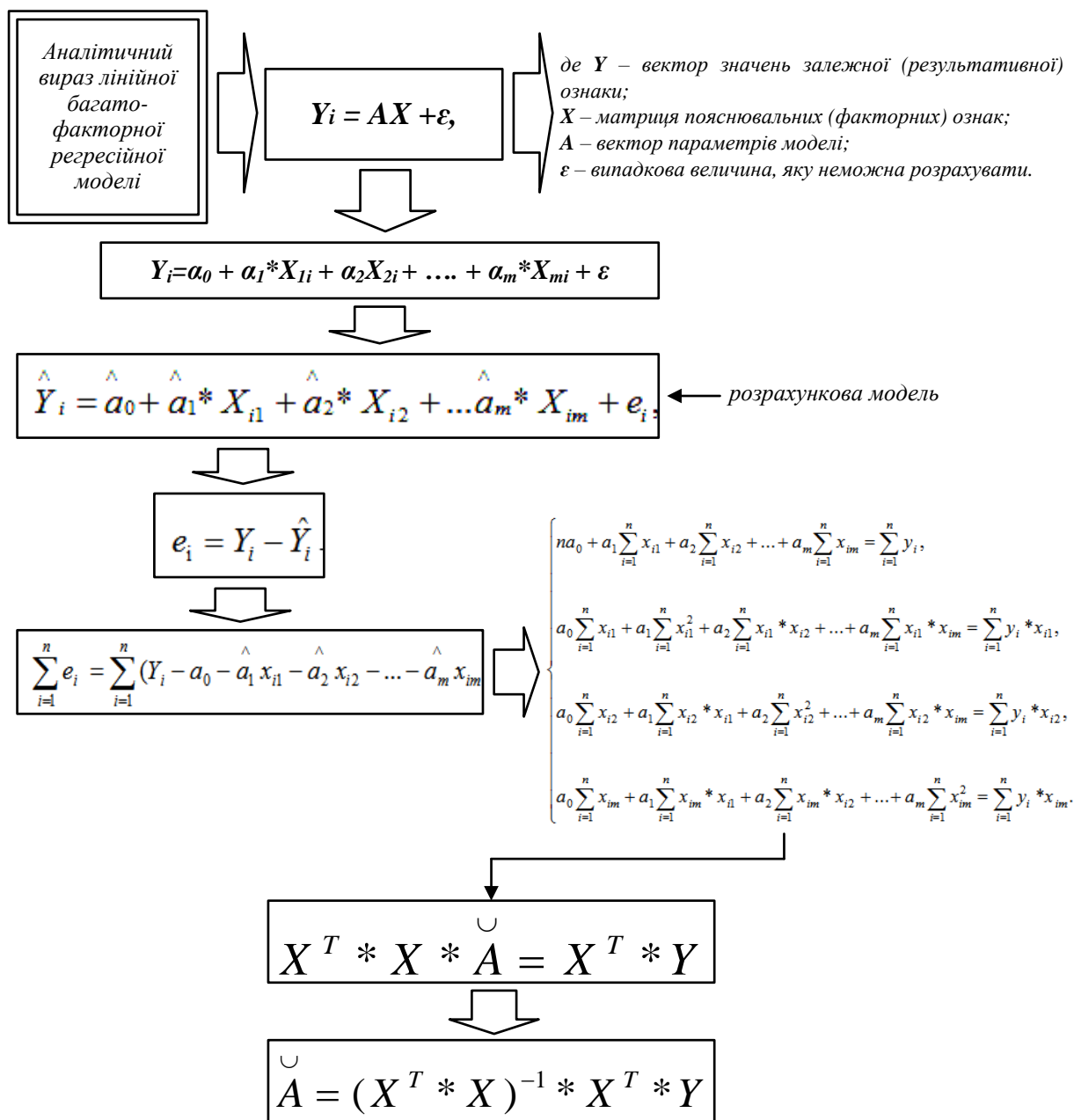
Для оцінки впливу на обсяги депозитної бази домогосподарств доцільно використати такі фактори як рівень середньої заробітної плати (дол. США), курс гривні до долару США, а також рівень реальних середньозважених відсоткових ставок за строковими вкладками (%).

Слід відмітити, що з початком повномасштабної війни російської федерації в Україні, банківська система продовжує працювати максимально злагоджено, дотримуючись нових встановлених правил з боку НБУ, що приймалися досить оперативно.

Ці правила стосуються трьох напрямків:

- захист інтересів вкладників, їх підтримка та забезпечення доступу до рахунків, переказів та платежів;
- надання підтримки банкам з позиції забезпечення їх ліквідності, щоб дати можливість найбільш постраждалим банкам вийти з кризового становища без визнання їх неплатоспроможними;
- звітування банківських установ має відбуватися на основі реальних даних, не приховуючи ними свого реального фінансового стану, щоб в

подальшому після завершення війни Національному банку України вдалося запровадити ефективну систему оздоровлення банківської системи.

де X – матриця розмірності $n*(m+1)$ вихідних даних по незалежних змінних x_1, x_2, \dots, x_m ;
 X^T – транспонована X матриця;
 \hat{A} – вектор стовбець розмірності $(m+1)$ параметрів регресії, що визначаються;
 Y – вектор-стовпчик розмірності n фактичних значень залежної змінної

Рис. 3.2. Багатофакторна регресійна модель впливу макроекономічних чинників на обсяги депозитних ресурсів домогосподарств

Для підвищення ефективності формування власного та залученого капіталу банків необхідно в першу чергу направити дії на удосконалення

економічного середовища на депозитному ринку.

Отже, по-перше, на загальнодержавному рівні є велика потреба в розробці та подальшому впровадженні програми розвитку депозитного ринку України з узгодженням її з програмою розвитку фінансового ринку в цілому.

По-друге, є необхідність в збільшенні суми коштів, що гарантовані державою вкладникам-фізичним особам та в її орієнтації на курси національної валюти та рівень інфляції.

По-третє, на загальнодержавному рівні необхідно розробити довгострокову політику заощадливої моделі життя домогосподарств та здійснювати її поступову реалізацію.

По-четверте, має бути розроблена на довгострокову перспективу стратегія щодо зниження рівня відсоткових ставок за депозитними вкладами з метою нарощення обсягів кредитних ресурсів в національній економіці загалом.

По-п'яте, рекомендуємо посилити вимоги до відкритого доступу до банківської статистики у депозитній сфері з метою підвищення прозорості депозитної політики банківських установ.

По-шосте, потрібно впровадити систему фінансового консалтингу для фізичних осіб, а також послуг з депозитного консалтингу для усіх категорій економічних суб'єктів з розробкою законодавчої бази, що регулюватиме таку діяльність.

По-сьоме, впровадження заходів щодо збільшення рівня фінансової грамотності громадян загалом та на депозитному ринку зокрема. Особливу увагу рекомендуємо приділити домогосподарствам, що проживають у сільській місцевості, оскільки, відповідно до соціальних досліджень, віддаленість від міст прямо пропорційно пов'язана з доступністю цифрових технологій у банківській діяльності.

По-восьме, необхідно створити онлайн-платформи для відображення статистики банківських установ у депозитній сфері, проводити постійну оцінку поточних тенденцій функціонування депозитного ринку України в цілому.

По-дев'яте, потрібно розробити дієвий механізм попередження та протидії рефлексивній поведінці домогосподарств, що носить негативний характер, на ринку фінансових послуг загалом та депозитному ринку зокрема.

Окрім запропонованих шляхів щодо підвищення ефективності формування власного та залученого капіталу банків, також варто запропонувати використання економетричних моделей для знаходження ключових чинників, що здійснюють вплив на обсяги депозитних ресурсів, що є основою формування ресурсної бази банку.

3.3. Удосконалення системи управління процесом формування банківських ресурсів в Україні

З метою удосконалення системи управління процесом формування банківських ресурсів в Україні для подальшого забезпечення достатньо високого рівня економічної безпеки, пропонуємо використовувати наступну концептуальну модель (рисунок 3.3).

Дана модель залежності обсягів депозитних ресурсів від курсу національної валюти, рівня середньої заробітної плати, рівня реальної процентної середньозваженої ставки за строковими вкладками, є виправданою для реального стану економіки та відображає реальні економічні процеси в межах фінансової системи України.

Важливість розуміння процесів формування депозитних ресурсів в межах фінансової системи держави важко переоцінити, оскільки саме ці кошти, як зазначалося, відіграють вагомую роль у забезпечення фінансових ресурсів розвитку для всієї національної економіки. Стабільність таких коштів також надає стійкості і економіці країни, підвищує її спроможність нівелювати вплив зовнішніх деструктивних процесів на світових ринках товарів, послуг та капіталу. В цьому контексті саме депозитні ресурси у провідних з точки зору

економічного розвитку країнах займають своє важливе місце у забезпеченні їх фінансової безпеки, стабільності інвестиційних та кредитних коштів, що продукуються у межах фінансової системи, у той же час виступаючи платформою для створення ефективної ресурсної бази для банківських установ.

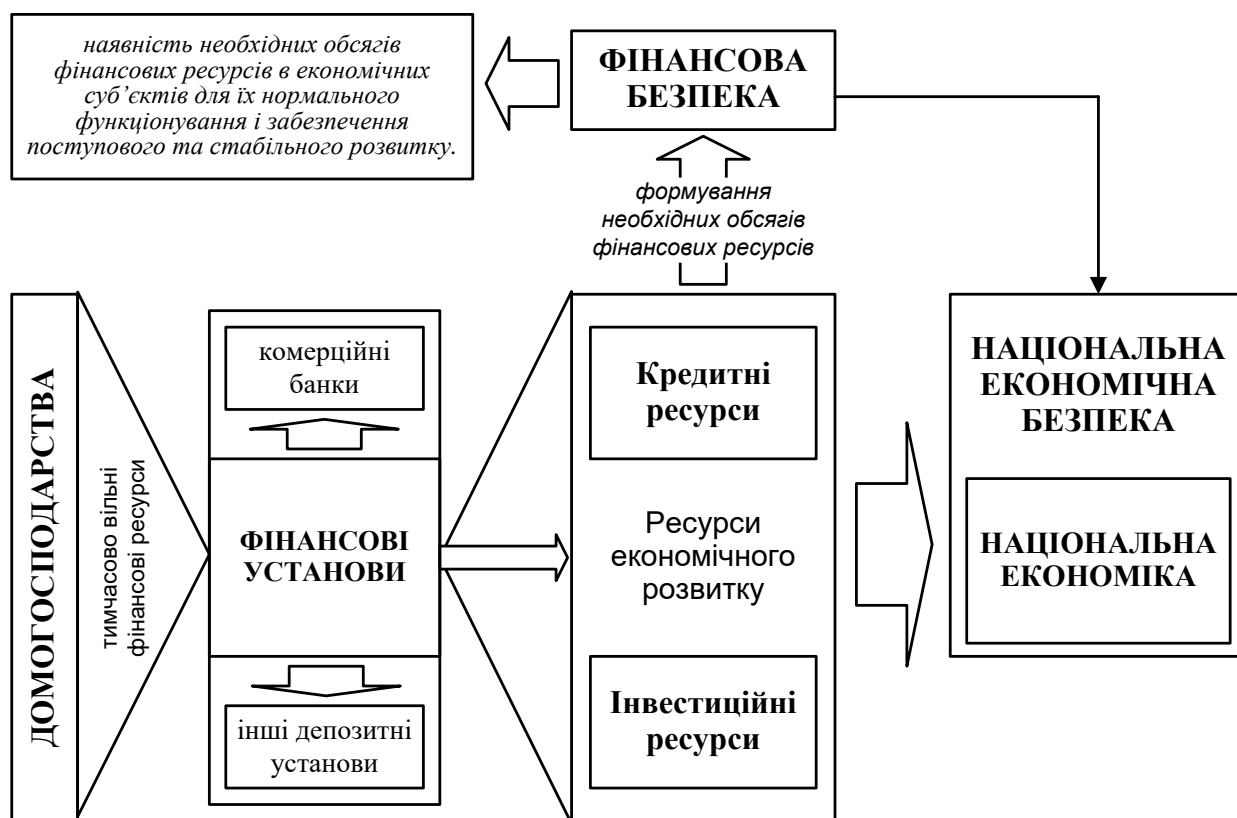

Рис. 3.3. Концептуальна модель впливу депозитних ресурсів домогосподарств на рівень фінансової безпеки держави

Таким чином, домогосподарства у своїй сукупності є дійсно важливою економічною силою, яка здатна формувати стабільну фінансову основу для розвитку країни. При цьому ці економічні суб'єкти також здатні формувати не лише позитивні, але і деструктивні осередки формування стохастичних процесів в межах фінансової системи. Це також актуалізує питання важливості впровадження та реалізації ефективної грошово-кредитної політики держави, яка буде спрямована на забезпечення стійкого розвитку ринку депозитних послуг, загалом банківської системи через мінімізацію негативного впливу

макроекономічних чинників на формування депозитних коштів цих економічних суб'єктів. Лише при такому підході можливо забезпечити також підвищення рівня фінансової безпеки, нормалізацію фінансових відносин в країні та стабільність джерел фінансових ресурсів для розвитку банківського сектору та економічних процесів в країні в цілому.

З точки зору необхідності створення передумов для підвищення рівня довіри домогосподарств до банківського сектору, що є основою для формування потужної ресурсної бази комерційних банків, рекомендуємо запровадження наступного переліку заходів.

По-перше, необхідно розробити законодавчу базу активізації функціонування системи фінансового консалтингу в Україні для домогосподарств та послуг з депозитного консалтингу для всіх інших економічних суб'єктів.

По-друге, необхідно розробити довгострокову політику заощадливої моделі функціонування домогосподарств та почати її реалізацію. Наразі на руках у населення перебуває більше 300 млрд. грн. вільних фінансових ресурсів, які не залучені банківськими установами, а отже ця сума коштів перебуває поза економічною системою держави. Такий значний обсяг коштів є потенційною втратою для кредитного та інвестиційного секторів держави, а отже у держави має бути першочерговим завданням пошук шляхів підвищення рівня довіри та бажання домогосподарств виступити у якості інвесторів на депозитному ринку.

По-третє, важливим питанням, що вимагає вирішення, є створення системи гарантування збереження реальної вартості вкладів як основи ресурсної бази банківських установ. Враховуючи знецінення вартості національної валюти, обсяг гарантованої суми повернення депозитних вкладів домогосподарств варто прив'язати до курсу гривні по відношенню до долару США та рівнів інфляції в країні. Таких захід сприятиме підвищенню впевненості фізичних осіб у поверненні реальної вартості вкладених ними коштів у банківські установи на депозитні рахунки.

Поряд з цим, необхідно застосовувати заходи по стабілізації нормативно-правової бази, яка регулює депозитні відносини, оскільки періодичні дії щодо «заморожування» видачі депозитів або застосування певних обмежень сум їх видачі негативно впливає на рівень довіри населення до банківських установ на депозитному ринку України.

По-четверте, для залучення та підвищення активності домогосподарств на депозитному ринку потрібне застосування заходів для збільшення рівня фінансової грамотності громадян, зокрема у сфері депозитних вкладів. Такі заходи мають носити системний характер та передбачати створення спеціальних відділів при НБУ, Державної служби фінансового моніторингу України, Державної фіскальної служби України, НКЦПФР, які б мали за мету розробку необхідних програм підвищення фінансової грамотності населення та забезпечувати їх реалізацію. Поряд з цим, необхідним є проведення тренінгів для громадських організацій у сфері регулювання ринків фінансових послуг з метою підвищення рівня їх кваліфікації у процесі розробки та реалізації програми підвищення фінансової грамотності, яка б фінансувалася коштами міжнародних організацій чи за спонсорської участі.

По-п'яте, варто забезпечити прозорість доступу до статистичної інформації у сфері надання депозитних послуг. Зокрема це стосується і представлених обсягів статистичної інформації, яка надається Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, оскільки на офіційному сайті Фонду недостатньо статистичних даних щодо його функціонування на довгостроковій основі.

Що стосується безпосередньо шляхів поліпшення результативності процесу формування ресурсної бази комерційних банків у більш вузькому розумінні, то необхідно банкам якісно працювати з клієнтською базою для ефективної співпраці з перспективними клієнтами, для визначення оптимальної кількості клієнтів, яких потрібно залучати для підтримання необхідного обсягу ресурсної (депозитно) бази банку, у разі потреби проводити гнучку цінову політику щодо окремих груп клієнтів, розробити та використовувати ефективну

інформаційно-аналітичну систему підтримки прийняття рішень у процесі формування депозитного портфелю.

Таким чином, оптимальне співвідношення між основними складовими ресурсної бази, основою якої є депозитні вклади домогосподарств, сприяє застосуванню оптимізаційної моделі з ресурсного забезпечення комерційних банків. Якщо кількість ресурсів банківської установи на достатньому рівні, то вона має можливість ефективно виконувати свої функції та досягати своєї основної мети, що полягає у отриманні прибутку за рахунок здійснення активних операцій. При цьому достатня кількість ресурсів у банківській установі дозволить підтримувати її ліквідність та надійність, а також нейтралізувати чи нівелювати певними ризиками, що притаманні банківському сектору.

Висновки до розділу 3

Підводячи підсумок, зазначимо, що досліджуючи напрямки удосконалення управління процесом формування ресурсів банку, сформульовані наступні висновки:

– процес формування ресурсів банківських установ супроводжується рядом ризиків, які між собою взаємопов'язані та, у визначених умовах, здійснюють вплив на виникнення одне одного. Основні з них – це депозитний ризик, валютний ризик, відсотковий ризик, ризик недостатності власного капіталу, ризик невиконання зобов'язань за запозиченими коштами, ризик втраченої вигоди, ризик зростання витрат на залучення коштів, ризик відтоку ресурсів, та ризик зміни структури ресурсної бази.

– Запропоновано шляхи підвищення ефективності формування власного та залученого капіталу банківських установ, серед яких основні напрямки – це підвищення рівня фінансової грамотності та рівня довіри домогосподарств до

банківських установ, створення потужної нормативно-правової бази щодо регулювання процесів формування депозитної бази банків, умов для надання прозорості інформації про діяльність банків на депозитному ринку та консалтингових послуг та ін.

Також в якості оцінки впливу макроекономічних факторів на обсяги формування ресурсної бази банків запропоновано використання багатофакторної регресійної моделі.

– Розглянуто процес формування ресурсів банку з позиції їх впливу на рівень фінансової безпеки держави та запропоновано концептуальну модель, що відображає такий вплив.

ВИСНОВКИ

Таким чином, в роботі досліджено теоретико-методичні основи управління процесом формування банківських ресурсів, а саме вивчено сутність банківських ресурсів в широкому та вузькому їх розумінні, визначено класифікацію та структуру банківських ресурсів. Досліджено відмінність між поняттями «ресурси банку», «ресурсна база банку», та «ресурсний потенціал банку». Окреслено джерела формування регулятивного капіталу банківської установи.

Також розглянуто сутність пасивних операцій комерційних банків, визначено їх види та наведено класифікацію за окремими групами. Окреслено функції, які виконує власний капітал банку, склад основного капіталу банку та вимоги до нього, складові залучених та запозичених коштів банку.

Поряд з цим, проаналізовано особливості державного регулювання у процесі формування ресурсного потенціалу банків, а саме нормативи мінімального розміру власного капіталу та норматив достатності (адекватності) капіталу. Висвітлено особливості функціонування ринку депозитних послуг як основи формування ресурсного потенціалу банківських установ, а також напрямки трансформації банківських ресурсів у подальшому у кредитні, інвестиційні та інші ресурси. Також досліджено групи факторів впливу на депозитну поведінку домогосподарств та особливості рефлексивного управління на ринку депозитних послуг.

Слід також зазначити, що повномасштабна війна російської федерації на території України має негативний вплив на функціонування банківського сектору через зростання рівня занепокоєння клієнтів щодо невизначеності внаслідок поточних подій, збільшення відтоку іноземної валюти за кордон, систематичного порушення роботи банківських установ, спричинених частими та тривалими повітряними тривогами. Поряд з цим, протягом 2021-2022 років

збільшилися обсяги коштів, вкладених в цінні папери, активи в іноземній валюті, а також збільшені резерви за активними операціями.

Обсяги депозитних вкладів, у перерахунку до долара США, також скоротилися починаючи з 2014 року, проте є позитивна тенденція до поступового нарощення з року в рік. Також визначено ключову роль саме домогосподарств в процесі формування ресурсної бази банків та проаналізовано проблеми управління процесом формування банківських ресурсів.

Також визначено, що процес формування ресурсів банківських установ супроводжується рядом ризиків, які між собою взаємопов'язані та, у визначених умовах, здійснюють вплив на виникнення одне одного. Основні з них – це депозитний ризик, валютний ризик, відсотковий ризик, ризик недостатності власного капіталу, ризик невиконання зобов'язань за запозиченими коштами, ризик втраченої вигоди, ризик зростання витрат на залучення коштів, ризик відтоку ресурсів, та ризик зміни структури ресурсної бази.

Було запропоновано шляхи підвищення ефективності формування власного та залученого капіталу банківських установ, серед яких основні напрямки – це підвищення рівня фінансової грамотності та рівня довіри домогосподарств до банківських установ, створення потужної нормативно-правової бази щодо регулювання процесів формування депозитної бази банків, умов для надання прозорої інформації про діяльність банків на депозитному ринку та консалтингових послуг та ін.

Також в якості оцінки впливу макроекономічних факторів на обсяги формування ресурсної бази банків запропоновано використання багатофакторної регресійної моделі.

У ході виконання роботи розглянуто процес формування ресурсів банку з позиції їх впливу на рівень фінансової безпеки держави та запропоновано концептуальну модель, що відображає такий вплив.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про платіжні послуги» // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>

2. Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>

3. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні: затверджена постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 р. № 368. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text>

4. Постанова Правління Національного банку України № 190 від 25.08.2022 «Про затвердження Положення про встановлення пруденційних нормативів, що є обов'язковими для дотримання небанківськими надавачами платіжних послуг, та визначення методики їх розрахунку» // [Електронний ресурс].
Режим доступу: https://bank.gov.ua/admin_uploads/law/25082022_190.pdf?v=5

5. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. – 504 с. – (Інституційні засади розвитку банківської системи України)

6. Банківські операції [текст]: навч. посіб./ Н.І. Демчук, О.В. Довгаль, Ю.П. Владика – Дніпро: Пороги, 2017. – 461 с.

7. Власенко О. Основні тенденції та перспективи розвитку ринку депозитів в Україні. Актуальні проблеми економіки. 2015. № 6 (168). С. 341-346.

8. Галушка З. І. Поведінка домашніх господарств України: моделі та особливості регулювання [Електронний ресурс] : монографія / Зоя Галушка,

Ганна Катаранчук. – Чернівці : Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2018. – 190 с. – Режим доступу: <http://surl.li/fouss>.

9. Дем'ян Б., Бурлуцький С. Домогосподарство: гомеостатичний підхід. Економічна теорія. 2014. № 3. С. 60-71.

10. Дубина М. В., Тарасенко О.О., Тарасенко А.В. Формування депозитної поведінки домогосподарств на ринку фінансових послуг України/ М. В. Дубина. – Чернігів : ЧНТУ, 2018. – 663 с.

11. Дубина М.В. Застосування турбулентного підходу до пізнання сучасного стану ринку фінансових послуг України / С.М. Шкарлет, М.В. Дубина // Проблеми економіки. – 2017. – № 1. – С. 366-372.

12. Дубина М.В. Особливості формування інституту довіри на ринку фінансових послуг / М. В. Дубина, О. С. Жук, Л. М. Бондаренко // Науковий вісник Полісся. – 2018. - № 1 (13). Ч. 2. – С. 91-99.

13. Ільчук П.Г., Коць О.О., Кудь А.О. Теоретичне трактування категорій «капітал» та «капіталізація» у банківській діяльності / Гроші, фінанси і кредит.- Випуск № 50-2. 2020. С.125-131

14. Ільчук В. П., Дубина М. В., Прокопенко О. О. Теоретичні аспекти дослідження сутності явища «рефлексія». Вісник Одеського національного університету. 2014. Т. 19. Вип. 2/1. С. 18-22.

15. Копилов А. А. Заощаджувальна поведінка населення України в умовах економічної кризи. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. 2011. Спецвипуск 33. Ч. 4. С. 62-66.

16. Ломачинська І. А. Формування фінансової поведінки вітчизняних домогосподарств в сучасних умовах розвитку національної економіки. Вісник Хмельницького національного університету. 2011. № 3, Т. 1. С. 172-174.

17. Одінцева Т. М. Заощадження населення як джерело інвестиційних ресурсів української економіки. Бізнес Інформ. 2014. № 7. С. 89-92.

18. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>.

19. Рамський А. Ю. Сутність заощаджуваних процесів домогосподарств та їхній вплив на розширене відтворення ВВП. *Бізнес Інформ*. 2013. № 3. С. 21-29.
20. Смірнов О. Ю. Мотиви та чинники заощадження у сучасній економічній теорії. *Наукові праці. Економіка*. 2006. Т. 40. С. 99-106. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/economy/2006/40-27-18.pdf> (дата звернення: 28.01.2018).
21. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України (за матеріалами вибіркового обстеження) [Електронний ресурс]. – К., 2021. – 92 с. – Режим доступу: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/zb_cdhd_21.pdf.
22. Шаманська О. Фінансова поведінка домогосподарств: сутність, мотиви, види та чинники. *Вісник ТНЕУ*. 2014. № 2. С. 104-111.
23. Шевалдіна В. Г. Оцінка рівня концентрації на ринку банківських депозитних послуг населенню. *Економіка та підприємництво: зб. наук. праць молодих учених та аспірантів*. 2012. Вип. 29. С. 309-316.
24. Шкарлет С.М. Особливості застосування когнітивного підходу до ідентифікації сутності ринку фінансових послуг / С.М. Шкарлет, М.В. Дубина // *Економічний часопис*. – 2016. – № 3-4 (2). – С. 70-74.
25. Шкарлет, С. М. Обґрунтування сутності категорії "фінансова довіра" / С. М. Шкарлет, М. В. Дубина // *Науковий вісник Полісся*. - 2017. - № 4 (12). Ч. 2. – С. 45-52.
26. Danylyshyn V., Dubyna M., Zabashtanskyi M., Ostrovska N., Blishchuk K., Kozak I. Innovative Instruments of Monetary and Fiscal Policy. *Universal Journal of Accounting and Finance* 9(6). 2021. Pp. 1213-1221.
27. Dubyna M. V. Application of turbulent approach to the knowledge of the economic systems / S. M. Shkarlet, M. V. Dubyna // *Scientific bulletin of Polissia*. – 2016. – № 1 (9), p. 1. – P. 8-15.
28. Dubyna, M., Zhavoronok, A., Kudlaieva, N., Lopashchuk, I. (2021). Transformation of household credit behavior in the conditions of digitalization of the

financial services market. *Journal of Optimization in Industrial Engineering* this link is disabled, 14(1), 97–102.

29. George A. Akerlof and Robert J. Shiller. *Phishing for Phools. The Economics of Manipulation and Deception*. Princeton, Princeton University Press, 2015.

30. Kahneman Daniel. *Thinking, fast and slow*. NY: Farrar, Straus and Giroux, 2011.

31. Kizyma, T., Kizyma, A. (2016). Domohospodarstva na finansovomu rynku Ukrainy: povedinkovo-motyvatsiynyi aspekt [Households on the financial market of Ukraine: behavioral and motivational aspect]. *Svit finansiv – World of Finance*, 3, 89-101.

32. Popelo O., Dubyna M., Kholiavko N. (2021) World Experience In The Introduction Of Modern Innovation And Information Technologies In The Functioning Of Financial Institutions. *Baltic Journal of Economic Studies*, Vol. 7 No. 2, Pp. 188-199.

33. Shkarlet S., Prokopenko V., Dubyna M. Directions of development of the financial services market of Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4, no. 5. P. 412-420.

34. Shkarlet, S., Dubyna, M., Vovk, V., & Noga, M. (2019). Financial service markets of Eastern Europe: a compositional model. *Economic Annals-XXI*, 176(3-4), 26-37.

35. Taleb Nassim Nicholas. *The Black swan. The Impact of the Highly Improbable*. NY: Random House, 2010.

36. Thaler Richard H. *Misbehaving. The making of Dehavioral Economics*. NY, London: WW Norton & Company, 2015.

37. Сучасне банківництво: теорія і практика: Навч. посібник. / Варцаба В.І., Заславська О.І.// Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2018. — 364 с.